

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ

ИЗДАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛТУРА

Брой 10 (513) година XXXIX

20 декември 2021 година

„Големият взрив“ на ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ

Четвъртокурсничка
от Филологическия факултет
спечели годишната ректорска
стипендия „Студент на годината“

На стр. 3

Как българските художници
изобразяват лика на Паисий през
различните исторически периоди

На стр. 8

На стр. 4

Стр. 7

Гласът на България е в Пловдивския университет

❄ ❄ ❄
На всички студенти,
преподаватели и служители
от Пловдивския университет
пожелаваме весела Коледа
и щастлива Нова година!

Редакцията

В Броя ще прогледете още:

- „Живописна България“, или за литературата като пътуване през думите и споделеното знание
- Научен семинар на тема „Да запознаем обществото с ролята на медицинските физици“
- Времето като (не)вербален концепт

Пловдивският университет посрещна посланика на Израел Н. Пр. Йорам Елрон

На 9 декември 2021 г. в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ гостува посланикът на Израел Н. Пр. Йорам Елрон. Той бе посрещнат от ректора на университета проф. д-р Румен Младенов и заместник-ректора по международно сътрудничество доц. д-р Надя Чернева. На срещата присъства също и институционалният „Еразъм“ координатор доц. д-р Борян Янев.

Доц. д-р Надя Чернева приветства госта, благодари за проявения интерес към пловдивската Алма матер и представи структурата на университета като водещ образователен, научноизследователски и културен център с утвърден международен авторитет и собствена Стратегия за интернационализация.

Заместник-ректорът не скри гордостта на академичната общност от факта, че Пловдивският университет е един от седемте университета в България със статут на изследователско висше училище.

Доц. д-р Борян Янев отбеляза, че в рамките на международното сътрудничество университетът реализира успешно академична мобилност на студенти, преподаватели и преподавателски състав както с европейските държави, така и с партньори от държави извън Европейския съюз.

От дясно наляво: проф. Румен Младенов, Н. Пр. Йорам Елрон, доц. Надя Чернева и доц. Борян Янев

Н. Пр. Йорам Елрон и проф. Младенов обсъдиха възможностите за академичен обмен, съвместни образователни програми и научноизследователски проекти с висши училища в Израел. Конкретната тематика и параметри на сферите на взаимодействие ще бъдат обвързани и детайлизирани както с оглед на актуалната за региона проблематика, така и с областите, в които всяка една от страните има принос.

Проф. д-р Румен Младенов подчерта, че между двете държави има моменти на историческа свързаност, които никога няма да бъдат забравени, а Пловдивският университет „Паисий Хилендарски“ е сред българските

университети, приели определението за антисемитизъм, което цели младото поколение да разполага с нужните знания за борба с нетолерантността и дискриминацията.

Гостът изрази желание и готовност да изнесе публична лекция пред студентите и преподавателите на Пловдивския университет следващата година.

На финала на срещата Н. Пр. Йорам Елрон благодари на ректора за топлото посрещане и подари на университета книги и информационни бюлетени.

Научен форум, посветен на икономическите измерения на пандемията COVID-19 и мерките за преодоляване на последствията от кризата

На 25 и 26 ноември 2021 г. в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ се проведе двудневен научен форум, посветен на пандемията COVID-19 и мерките за преодоляване на последствията от кризата. Той бе организиран в рамките на проект № КП-06-ДК2/7/2021 „Икономически измерения на пандемията COVID-19: въздействието на психологически, правни и социално-политически фактори и подходи за преодоляване на техните отрицателни ефекти“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ към МОН. Ръководител на проекта е доц. д-р Мина Ангелова от катедра „Управление и количествени методи в икономиката“ във ФИСН на ПУ „Паисий Хилендарски“.

В рамките на форума на 25 ноември 2021 г. в ПУ „Паисий Хилендарски“ се проведе Втората международна научна конференция **Иновации и конкурентоспособност „Светът през призмата на пандемията COVID-19“**. Съорганизатори са екипът на проект № КП-06-ДК2/7/2021, катедра „Управление и количествени методи в икономиката“ и катедра „Политически науки и национална сигурност“, Институтът по психология на МВР, Студентският съвет към ПУ „Паисий Хилендарски“, студентските клубове към Факултета по икономически и социални науки – Клуб на мениджъра, клуб „Маркетинг“ и Клуб на политолога. В научния комитет на конференцията се включиха представители на академичната общност от 11 държави. В конференцията участваха учени от четири държави

– България, Русия, Турция и Испания, като от нашата страна имаше представители на 12 висши училища.

Поздравителни адреси към участниците бяха отправени от трима ректори – на Пловдивския университет, на Университета за национално и световно стопанство, и на Тракийския университет – Стара Загора. Приветствия имаше от деканите на Факултета по икономически и социални науки при ПУ „Паисий Хилендарски“ и на Стопанския факултет в Университета по хранителни техно-

Четвъртокурсничка от Филологическия факултет спечели годишната ректорска стипендия

Годишната ректорска стипендия „Студент на година“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ заслужи Ивана Витанова – студентка от IV курс на специалността „Българска филология“, редовно обучение. Стипендията в размер на една ректорска заплата е учредена през 2020 г. година и се връчва на изявен студент бакалавър след прецизен подбор от номинации от жури, включващо петмина заместник-ректори: проф. д-р Теменужка Йовчева, проф. д-р Антон Илиев, проф. д.п.н. Румяна Танкова, доц. д-р Мария Стоянова и доц. д-р Надя Чернева. Ректорът проф. д-р Румен Младенов връчва наградата в навечерието на студентския празник 8 декември.

Ивана Витанова

Ивана Витанова е номинирана от ръководството на Филологическия факултет на висшето училище за отличен успех (до момента общият успех от следването ѝ е 6.00), за високи постижения и активна извънаудиторна дейност. Тя е съпредседател на Лингвистичния клуб в ПУ „Паисий Хилендарски“ – единствена по рода си научна организация у нас, обединяваща студенти и докторанти със задълбочени интереси в областта на езикознанието.

В периода 2019 – 2021 г. взема участие в редица национални и международни форуми и инициативи – конференции, олимпиади, семинари, практически тренинги. Сред тях е Националната олимпиада по езикова култура за студенти бакалаври, 20 – 21 май 2019 г., организирана от СУ „Св. Климент Охридски“, където Ивана Витанова печели втора награда в индивидуалната надпревара, същевременно с това е капитан на един от отборите на ПУ, завоювал трето място в отборното състезание.

Тя участва и в XXII национална научна конференция за студенти и докторанти „Музиката на словото“, проведена в Пловдив на 22 и 23 октомври 2020 г., и печели трета награда за участие с доклад в Секцията по литературознание. Модератор е при откриването на научната конференция за студенти и докторанти „Слово и идеологии“, отново под тепетата, на 20 и 21 май 2021 г., а също така и носител на втора награда за участие с доклад в Секцията по литературознание.

Останалите активности, в които се включва, са: XXIII общофакултетска олимпиада по морфология на съвременния български език в Пловдив на 10 януари 2021 г., където получава втора награда; практическо обучение „Storytelling“, реализирано в рамките на проекта „Кохезионна политика на ЕС в България – Vox populi“; лектор в два онлайн семинара; автор на научни публикации и хроники, сред които „Пътят на и пътят към „изгубеното дете“ в повестите „Турски паша“ и „Неда“ на Любен Каравелов“ и „Ти сне от небесата пламък...“ – Прометеевият комплекс и творчеството на Пенчо Славейков“; публикувани във: *Verba iuvenium. Словото на младите. Годишници на Националната научна конференция за студенти и докторанти.*

Научен форум, посветен на икономическите измерения на...

➔ От стр. 2

логии, Пловдив. Към тях се присъединиха и ръководители на катедрите, съорганизатори на събитието. Всички те приветстваха интердисциплинарността на форума и обърнаха внимание, че посредством използването на комплексен подход ще се намерят правилните решения на възникналите предизвикателства.

В рамките на научния форум *Иновации и конкурентоспособност* на 26 ноември се проведе кръгла маса на тема „**Мерки за преодоляване на последствията от кризата, предизвикана от пандемията COVID-19**“. Тя премина в дискуссионен формат, в който участваха над 20 експерти от сферата на икономиката, финансите, психологията, социологията, политологията, сигурността и медицината. Сред тях бяха Георги Ванков, финансов анализатор, Чикаго, САЩ; проф. д-р Валентина Николова-Алексиева, декан на Стопанския факултет, УХТ; Тихомир Каунджиев, финансов анализатор, Karoll Capital Management; проф. д-р Валери Стоянов, ВСУ „Черноризец Храбър“; проф. д-р Маргарита Бакрачева, СУ „Св. Климент Охридски“; проф. д.п.н. Веселин Василев, ПУ „Паисий Хилендарски“; Даниела Николова, директор на Института по психология на МВР; проф. д-р Иванка Мавродијева, СУ „Св. Климент Охридски“, проф. д-р Елена Сомова, ПУ „Паисий Хилендарски“, д-р Стефан Станев, УМБАЛ „Свети Георги“ – Пловдив.

С експертите бяха обсъдени актуалното състояние на коментираните сфери, тенденциите за възстановяване, направиха се и предложения за конкретни решения. В резултат на дискусиата бяха изведени конкретни мерки, които ще бъдат систематизирани и предложени на отговорните институции.

Научният форум беше предаван на живо във фейсбук страницата на проекта: <https://www.facebook.com/LSRLabSocResearches>, като видеозаписите ще бъдат налични на сайта на проекта и на фейсбук страницата до декември 2021 г. с цел запознаване на по-голяма аудитория с представените доклади, експозета, обобщения.

Наградиха изявени студенти от Юридическия факултет

По случай 60-годишнината на Пловдивския университет, Студентския празник и 30-годишнината на Юридическия факултет ръководството на факултета съвместно с Районния съд – Пловдив, и Адвокатската колегия в Пловдив връчиха награди на участници в Конкурса за изявени студенти. Отличени бяха трима петокурсници от ЮФ, които освен с отличен успех впечатлиха журито с научноизследователски постижения, участие в различни инициативи, свързани с научно творчество и занимания извън областта на правото.

Адвокатската колегия в Пловдив награди Васил Георгиев Илиев, наградата на Районния съд – Пловдив, получи Надежда Данчева Чукалова, а наградата на Юридическия факултет – Франческо Георгиев Ночев.

Подобен конкурс за изявени студенти се организира за първи път, като организаторите обещава да се превърне в традиция.

Проф. д-р Артур КОРДОН „Големият взрив“ на

Днес съм си поставил една много сериозна задача – да ви запозная със съвременното състояние на системите за изкуствен интелект. Предполагам, че ще бъдете изненадани след тази лекция и вероятно ще бъде различно от представите ви за изкуствен интелект. За цялото това направление моментът е повратен и една от причините, поради които може би аз ще ви изненадам, е, че това ще бъде поглед от страна на практиката, на бизнеса. Една от целите на тази лекция е да ви убедя, че същността на системите за изкуствен интелект в момента е насочена към бизнеса, там е центърът на тежестта, там се движат нещата, поради което ние сме принудени и като нация колкото се може по-бързо да се ориентираме в тази реалност.

Как смятам да разгледам този въпрос днес? Аз се концентрирам върху четири пункта. Първият е да погледнем към същността на изкуствения интелект в изключително опростена и кондензирана форма. Вторият пункт е да синтезираме тази същност, която е в старата чисто научна визия за изкуствения интелект, когато разглеждаме втория компонент, който е в заглавието на лекцията – компонента за изключително бързата динамика и експанзия на тази чисто научна област до преди 20 години. Която сега вече не е чисто научна област. И тая експанзия, аз използвам аналогията за големия взрив, астрономическата аналогия, я разглеждам в две фази. Първата – експанзията в бизнеса, което ще бъде вторият пункт на лекцията ми. И втората – експанзията в обществото, която, предполагам, ще бъде по-интересната част за вас.

И накрая смятам да дам моето мнение по въпроса, който много хора започват да ми задават: Добре де, виждаме, че нещата отиват към изкуствен интелект – какво да правим, готови ли сме да действваме ние, всеки от нас? И как може да се действа? И да си отговорим на въпроса: Как аз мога да участвам в този процес?

Но да започнем със същността на изкуствения интелект. Обикновено тук се започва с дефиниция. Популярната дефиниция, която аз бих препоръчал, е, че изкуственият интелект е способността на една компютърна програма да функционира като мозък. Тази опростена дефиниция се базира на любимата ми научна дефиниция на Хърбърт Саймън от преди доста години, че изкуственият интелект е част от компютърните науки, която изучава свойствата на интелигентност чрез синтезиране на интелигентност. Или в обобщен смисъл – една система за изкуствен интелект има четири основни модула. Първо, комуникационен модул, естествено, ние трябва да комуникираме по някакъв начин – с човешкия интелект и системите помежду ни. Тоест те трябва да разпознават говор, текст, образ, да имат възможност за памет като нашия мозък. Но най-вече се различават от останалите технически системи по това, че могат да се самообучават.

Машината може да се обучава, естествено, това не става даром, а човешкият интелект помага в този процес на обучение. И машината вече започва да „мисли“ по някакъв начин, все по-сложно и по-сложно с развитието на системите за изкуствен интелект.

Какви са основните видове изкуствен интелект?

Има много видове, но аз искам да се спра на един от двата типа изкуствен интелект от гледна точка на практическата му приложимост. Първият тип е изкуствен интелект, който се опитва да замени човека и е конкурент на човешкия интелект. Класически

пример за този вид изкуствен интелект са роботите. Това е огромно направление в приложната страна на изкуствения интелект, също нарастващо с бесни темпове през последните години. Но аз искам вашето внимание да се насочи към другия тип, който е много по-разпространен, който е масовият тип. И където целта на изкуствения интелект е не да замени човека, а да направи неговия интелект по-мощен, по-всеобхватен.

Едното определение на този тип изкуствен интелект на английски език е Augmented Intelligence, а другото, научно определение, като дял от науката, е Computational Intelligence, или компютърен интелект.

Фокус на нашата лекция ще бъдат тези системи на изкуствен интелект, където той повишава и усилва нашия естествен интелект.

Изкуственият интелект се наложи като фраза, но на практика това не е една технология, както е и функционирането на нашия, естествения интелект. Ние не разчитаме на един метод, на един начин на мислене или на действие, а използваме страшно много методи в един и същ момент. Така и изкуственият интелект се базира на доста отделни технологии, които спомагат за повишаването на естествения интелект.

Ще започнем прегледа на най-известните технологии на изкуствения интелект с невронните мрежи – най-старата и разпространена технология, която ни позволява да трансферираме данните в някакво познание и закономерности. И съвременното развитие на тази технология дълбоки невронни мрежи, която на практика беше в основата на „големия взрив“. Следват доста други технологии и аз няма да се спирам на всяка от тях. Но ще се спра на технология, която позволява данните да ги трансферираме в дърво за решение и да подпомогнем бизнеса, като това става автоматично. Или друга технология, чрез която използваме данните и познанията си, за да може да генерираме нови решения, като симулираме тяхната еволюция в компютрите. Дори има отделна технология, която позволява да извлечем познание от интелигентността на мравки или птици. И особено напоследък, след пандемията или по време на пандемията, се показва голямата сила на технологията на интелигентните агенти, което ни позволи да вземаме решения на базата на социални симулации и да анализираме ситуации, когато нямаме данни – какъвто беше периодът в началото на пандемията. Тъй че изкуственият интелект вече има един широк спектър от технически възможности, с които можем да подсилим естествения интелект.

И тук ще дам пример за най-популярната технология – какъв е пътят на науката в областта на изкуствения интелект? Започва се от началото – от нашия мозък, естествения интелект, където основната клетка на мозъка е невронът. И една от първите задачи, която изкуственият интелект започна да разплита, е как ние да симулираме неврон. И така първо се започна от биологическия неврон, с математическото моделиране, с един прост модел на тази основна клетка на мозъка – неврона. Но само с една клетка нищо не може да се направи, както е и при мозъка. Ние не можем да създадем интелектуална способност от един неврон, те са 86 милиарда средно в мозъка. Затова започваме с една невронна мрежа, с една конструкция от няколко неврона, но дори с тези десетина неврона можем да правим доста неща. И дори в производството, в бизне-

Д-р Артур Кордон е международно признат експерт в прилагането на изкуствения интелект (ИИ) в индустрията. Неговите клиенти включват големи и малки предприятия и консултантски компании в САЩ, Япония, Южна Корея, Германия, Франция и Белгия. Настоящите му проекти решават бизнес проблеми при разработването на когнитивни модели на предприятието, предсказуема поддръжка, интелигентен анализ на намаляване на разходите за енергия, прогнозиране на цените на стоките и оптимизиране на офис площите. Той също така съветва клиентите си как да интегрират ИИ в своите организации и обучава техните специалисти.

Д-р Кордон има издаден американски патент и е публикувал над 70 статии и три книги в областта на приложните системи за ИИ.

Д-р Кордон е роден в град Варна и е доктор на Техническият университет в Варна. Той е доктор на Техническият университет в София. От 1992 година живее и работи в САЩ като постдоктор на Университета на Делауер (1992 – 1996), научен лидер в групата по интелигентни системи на Дау Кемикъл (1996 – 2014) и президент на Кордон Консултинг (след 2014).

ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ

са някъде в края на 80-те години започнаха да се прилагат тези невронни мрежи. Но най-вече те отвориха вратата за научните изследвания, спонсорирани главно от държавата и от военните, естествено. Такава беше класическата картина за изкуствения интелект като тясно научно направление.

Точно в този период аз имах щастието през 1996 година да получа предложение за работа в най-голямата химическа компания в Съединените щати – Дау Кемикъл, в тяхната току-що изграждаща се група по интелигентни системи. Това беше чисто научна дейност – ние трябваше да изследваме текущите алгоритми, да имаме network с най-известните научни групи в света, да симулираме тези алгоритми, да публикуваме. И общо взето, покрай тази задача, по която съм работил няколко години, аз имам представа за научния потенциал в световен мащаб при старта на „големия взрив“. Ние не бяхме много хора, максимум 5000 души в не повече от 50 организации. Това беше стартът. Какво стана около 2000 година – единствената картина, която го описва според мен най-адекватно и която я вземам по аналогия от астрономията, е Големият взрив. Подобно нещо стана тогава. Защо? Това е първият въпрос, на който искам да отговоря, кои са двигателите на този процес. Първият двигател, бих казал, е технически и той трябваше да реши проблема за лавинообразното нарастване на данните и се характеризира с термина Big Data на английски или огромни масиви от данни.

Подтикът дойде от разцъфтяването на социалните мрежи. Поради това нарастване на данните съществуващите технологии, най-вече невронните мрежи, не можеха да се справят. Едва след революционните идеи и качествения скок на дълбоките невронни мрежи се получи този пробив. И след това той резонира най-вече в бизнеса, тоест този технологичен пробив, без да се съчетае с пасването на бизнес модела на някои компании, не можеше да гарантира цялостния успех на „големия взрив“. Неговото гориво има точен и ясен израз – бизнес финансиране. Държавното финансиране не се промени, то беше едно и също, но в един момент се изсипаха милиарди долари от големите технологични компании. Техническият двигател бяха данните и решението, технологическото решение, технологията, която откликна най-добре на това предизвикателство на лавинообразното нарастване на данните, бяха дълбоките невронни мрежи. Но това се получи с цената на огромно нарастване на сложността. Появиха се нови структури с 60 милиона параметри. Това е огромен скок отпреди – от десетки, стотици, най-много хиляди ние скачаме на 60 милиона. Този скок си струваше, защото може би тук е най-важният фактор, който за първи път показва, че изкуственият интелект може да създава решения, по-добри от естествения интелект. Например, ако вземем системата за обработка на изображения – стандартът тук е колко добре се разпознават хиляда класа от обекта при 1 милион изображения на дадени обекти. В началото на системите за изкуствен интелект на невронни мрежи грешката беше 26-28%. След това първите решения с дълбока невронна мрежа изведнъж свалиха тая грешка на 16%, но за много кратък период от няколко години – след 2014 година, грешката на тези системи вече е помалка от тази при човека. Следователно от 2015 година нататък може да говорим, че в областта на анализа на изображенията изкуственият интелект грехи по-малко от човека. А тази област има една огромна приложна дейност в медицинската диагностика, която може да спаси десетки хиляди животи в бъдеще.

Това означава, че достигнахме фаза, в която изкуственият интелект за известни дейности е по-добър, по-ефективен от човешкия интелект. И точно това съчетание на фактори, както и фактът, че бизнес влиянието на тези технически възможности довежда някои компании до конкурентно предимство, запалиха фитила, така да се каже. Запалиха, подтикнаха този „Голям взрив“ и практически в рамките на пет години този научен потенциал, който беше в университетите, емигрира, беше изсмукан, може би е по-точната дума, в технологичните гиганти – най-вече в Гугъл, после Амазон, Майкрософт, Епъл и т.н. За кратък период бе постигната тази огромна експанзия и всеки от споменатите технологични гиганти започна да финансира и там да функционира един нов тип наука, един

нов тип научно звено, чиято дейност аз наричам експресно приложни научни изследвания. И ги сравнявам с класическите научни изследвания, в които знаем, че лозунгът е „публикувай или загиваш“. Там за всеки учен стълбицата на познанието варира от атома до Вселената и в зависимост от финансирането съответният проблем може да се различава в продължение на години. В бизнеса, в практиката това не може да бъде позволено, особено по отношение на времето. Толерансът в индустрията е максимално една година и в тази времева рамка трябва да бъде демонстриран резултатът. Същността на този резултат не е публикацията, а той трябва да допринесе за увеличаване на печалбата, на добавената стойност колкото се може повече. Стълбицата на знание спира там, където тази добавена стойност е максимална. И затова доларовият знак е една естествена емблема за този процес.

Искам да се разбере много добре, че от една страна центърът на научните изследвания на изкуствения интелект вече не е в университетите, а в индустрията. Обаче за това се плаща висока цена – тези изследвания не са с фундаментален характер, те са приложни. Въпреки всичко се генерират много решения, много технологии, и най-вече се генерира инфраструктура, които тези технологични гиганти чрез своите научни звена отвориха към света. Може би си задавате въпроса: „Защо?“. Защото по този начин те си намират и повече клиенти, импулсират останалия бизнес да разбере неизбежността на приложните системи за изкуствен интелект и че ако не ги приложи, ще изостава. В резултат на това след 2005 година има лавинообразно покачване на броя на хората, разработващи и прилагащи системи за изкуствен интелект – вече говорим за няколко милиона души. Това е една огромна трансформация, която непрекъснато създава решения, ускоряващи рязко икономиката. В момента реалността е такава – критичната маса от хората, занимаващи се с изкуствен интелект, е в бизнеса. Но и там той не е разпределен равномерно и в това се намира една от възможностите за България. Правя друга аналогия, за да характеризирам тази рязка диференциация, чрез използването на образа на планината Олимп – отгоре са олимпийците, които са двигателят, които са окупирали на практика изследователската дейност, в тях са фокусирани около 90 процента от научния потенциал, но най-вече този научен потенциал има несъизмеримо по-богати възможности да го движи напред. Това е лоша новина за моите университетски приятели в тая област и моят съвет е: има страшно много други области, в които може да се развива науката в изкуствения интелект, най-вече чрез синтеза между техническите възможности на изкуствения интелект и социалните науки. Но последното, което бих ги посъветвал, е те да отделят време да разработват алгоритми за изкуствен интелект. Особено в някои от тези технологии. Това ги поставя в една изключително неизгодна ситуация, това е състезание между магаре и Maserati, няма смисъл от него.

Хубавата новина обаче е, че всяка общност, но най-вече бизнесът, включително и научната общност, може да използва инфраструктурата. И вече има много софтуерна инфраструктура, която позволява бързо да се използват новите технологии, генерирани от олимпийците. Това позволи на големия бизнес чрез тази лавина, това подхранване с нови, и то съвършени технологии, много бързо да стане печеливш благодарение на изкуствения интелект. Компаниите, които първи го въведоха, имаха моментно конкурентно предимство. Почти няма голяма компания в САЩ от Форбс 500, която да няма група за изкуствен интелект.

Хубавото в този период е, че тези големи компании разработиха почти всички типични решения за бизнеса. Това позволява сега средният и дребният бизнес, който е преобладаващ в България, да започне да внедрява тези приложения на по-ниска цена.

Предлагаме ви лекцията на проф. д-р Артур Кордон, изнесена на 10 декември 2021 година в рамките на онлайн лекториума „Днешната наука за човека на бъдещето“, организиран от Academia Iuventutis – Университетския център за работа с млади учени, докторанти и постдокторанти.

„Големият взрив“ на изкуствения интелект

➔ От стр. 5

Задачата вече не е да се търсят нови алгоритми или да се търсят кадри, които разбират от високи технологии, от програмиране и така нататък. Задачата е да се намерят подобни решения от това, което е в много отношения налично в интернет от големите бизнеси. Един от апелите ми е, че тези от вас, които са с насочено към бизнеса мислене, трябва да се възползват от тази ситуация, като се игнорира мнението, което властва сега, че изкуственият интелект е нещо сложно и е само в научните лаборатории.

Защо изкуственият интелект прави компаниите конкурентно-способни? Защото на първо място намалява разходите. Например, за да се направи една дългосрочна и печеливша бизнес прогноза, не е достатъчна само помощта на статистиката, трябва да се използват вече сложни взаимовръзки и нелинейни методи, които се базират на изкуствения интелект. Намаляването дори с един процент на разходите понякога означава десетки, дори стотици милиони долари икономии за големите компании.

Друг пример за усилване на конкурентоспособността с помощта на изкуствен интелект е чрез увеличаване на производителността. Анализът на производителността на няколкостотин американски компании показва, че степента на печалба при компаниите, които използват изкуствен интелект, е между 3 и 15% по-висока спрямо тези, които не го прилагат.

Тук обаче експанзията на изкуствения интелект не спира именно поради бързото навлизане в бизнеса – понеже неговите продукти засягат твърде много хора, навлязоха в обществото и рефлектират върху милиарди хора. Дори в най-бедните страни вече има телефони, а оттам нататък проникването на изкуствения интелект е въпрос на време. Тук социалните ефекти са много, но хубавата новина за моите университетски приятели е, че този терен е в началната фаза на разработване. Колкото по-рано се насочат към него, толкова по-добре. Изследването на социалните последици от изкуствения интелект е неразрораната целина в науката през следващите 10 – 20 години.

Как изкуственият интелект помага на човешкия интелект, за да видим положителното влияние в обществото? Отговорът на този въпрос може да се разбере, като обясним как изкуственият интелект компенсира нашите недостатъци – неговите решения са базирани на много фактори, на дистанциране от чувствата, емоциите и редица други фактори, което при човека е почти невъзможно. В такива ситуации изкуственият интелект може изключително много да подсили човешкия интелект.

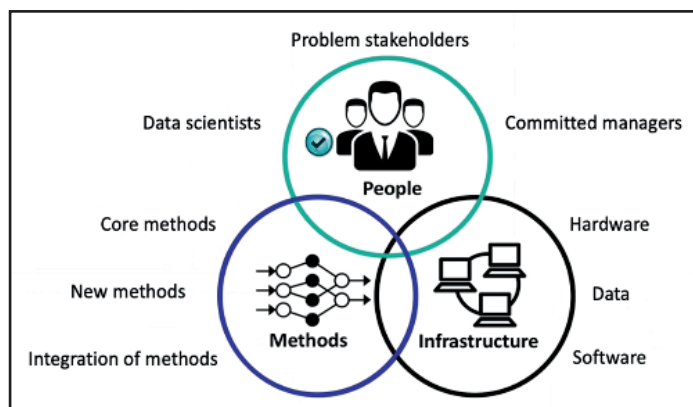
За съжаление, отрицателните влияния в обществото надделяват в момента над положителните. Искам да отделя повече време на една отрицателна форма – технологията за генериране на fake продукти, която става все по-опасна. Тази технология е част от дълбоките невронни мрежи и се появи преди няколко години, като експоненциално навлезе чрез една негативна експанзия на изкуствения интелект. Технологията демонстрира, че вече всичко може да бъде fake. В резултат достигаме до абсурда да не можем да различим истината от лъжата, единствено система за изкуствен интелект може да ни каже точно и ясно кое е истина и кое – лъжа. Аз се ужасявам от този момент, а той ще настъпи много скоро, защото как ще живея, след като нямам сигурен аргумент да различа истината от лъжата. Не знам на какво да вярвам – на коя медия, на кой научен факт, на коя лекарска препоръка. Това е началото на края. Аз не се страхувам толкова от атомни бомби, нито от свръх-интелект, но мисля, че колапсът може да настъпи от fake инвазията, а технологията вече я има.

Накрая искам да разгледам още един въпрос, който вероятно

ще интересува мнозина от вас. Искам да ви насоча към факта, че за да въведем изкуствения интелект в практиката, в бизнеса, ние трябва да имаме предвид, че той не е само методи и инфраструктура, каквото е преобладаващото мнение. Тук трябва да обърнем изключително внимание на фактора „хора“. За да тръгне нещо в практиката и да задейства една система за изкуствен интелект, трябва първо някой мениджър, някой стопански ръководител да има визията и да го подкрепи финансово. Второ, трябва да има друга група от хора, които да са ентузиастични да намерят проблеми и да подпомогнат решаването на тези проблеми със системите за изкуствен интелект. Трето и най-важното – нужни са специалисти, които ще създават тези решения. За съжаление, това е основният проблем.

Иначе по отношение на хардуерната инфраструктура – къде да реализираме системите за изкуствен интелект, нещата не са толкова сложни. Мнението, че едва ли не се нуждаем от суперкомпютър, за да се занимаваме с изкуствен интелект, не е вярно.

На Гугъл и на останалите технологични гиганти не им трябваша суперкомпютри, за да внедрят системите за изкуствен интелект. За повечето технологии трябва един лаптоп, а за приложението – за контакт с юзърите, трябва един телефон. Някои от решенията изискват и

специализирани чипове, но това е свързано със следващата хардуерна компонента – облачните структури, които вече са реалност, а част от облачните услуги включват и специализирани чипове. Така че от хардуерна гледна точка проблеми няма. Другата илюзия, която съществува и откъдето идва объркване, е, че изкуственият интелект изисква много сложно програмиране. За съжаление, това се подтиква и от производителите от ИТ сектора. Знаете, че програмистът иска да е център на вселената, а за него центърът на вселената е бълването на компютърен код. Сега наистина всеки може да разработва дори свой алгоритъм за изкуствен интелект, като го програмира, използвайки един популярен език за програмиране – Python. Бизнесът обаче не е много щастлив от такива решения, той не обича да се задълбава в разчитане на програмен код. Има много решения, които са user-friendly и аз посочвам едно от тях – RapidMiner, с което без никакви познания по програмиране всеки от вас може да се запознае и да навлезе в технологиите на изкуствения интелект.

Как все пак да се навлезе из дебрите на изкуствения интелект по най-ефективния начин – това е големият проблем? За една част от вас, които искат да изберат тази област, вече започнаха да се предлагат курсове за запознаване с основите на изкуствения интелект. Например аз предлагам курс от 30 лекции на английски език по приложни системи за изкуствен интелект на базата на моята книга *Applied Data Science: How to Create Value with Artificial Intelligence*, която излезе миналата година в „Шпрингер“ и общо взето, се прие като основна за тази дисциплина. Аз започнах този курс във Варненския свободен университет, в момента водя виртуални лекции в Стопанския факултет на Софийския университет и най-вероятно тази тенденция ще продължи.

Преди 25 – 30 години имаше трансформация на бизнеса към персоналните компютри и тогава много бизнеси бяха много скептични по отношение на възможностите, които се откриват пред тях. А сега виждате, че почти няма бизнес, в който да не се искат умения за Microsoft Office. Ние сме в подобна ситуация спрямо новите умения за системите с изкуствен интелект, които ще се изискват от една ефективна дигитална икономика след няколко години. Така че поемете това предизвикателство, поемете пътя към системите за изкуствен интелект колкото се може по-бързо. Това е пътят към бъдещето.

Гласът на България е в Пловдивския университет

Възпитаници на Педагогическия факултет се представиха отлично на международни и национални музикални форуми

Първокурсничката от специалността „Музика“ Петя Панева е победителка в „Гласът на България“ за 2021 година. Тя не просто спечели голямата награда в този телевизионен формат, тя направи нещо повече – спечели сърцата на публиката. Песните на това прекрасно момиче извирали от душата му и стигат до душата на слушателя. Когато пее, сякаш не един, а няколко гласа звучат едновременно – и то не само в музикален аспект. В това едновременно звучене се чува нейният глас, гласовете на хората, които са създали и изпълнявали преди нея тези песни, и във всичко това е събран Гласът на България.

Петя Панева

А за вълненията по време на конкурса най-добре го е изразила самата тя в своя фейсбук профил след един от кръговете: „Гледам подкрепата на всички вас и сълзите ми се стичат... Толкова е силно всичко, което се случва... идва ми да изкрещя на целия свят „Мечтите ми се сбъдват...“

Благодаря на Галена за шанса да изпитам тези незабравими емоции.

Нещото, което ще помня до края на живота си, са думите на великата Ищар: „Значи, в теб наистина живее стара душа!“. Да се срещна с нея, да работя с нея... да чуя може би най-точното описание за себе си... не знам какво да кажа, ВЕЛИКО!

Благодаря на всеки един за всяко съобщение, за всяка мила дума...

Сега повече от всякога ще имам нужда от вашата подкрепа, за да можем заедно да се преборим за БЪЛГАРСКОТО и то да се чуе на ФИНАЛ!

Пожелахме ѝ го от сърце! И се сбъдна. Нека продължава да сбъдва всичките си мечти!

В тазгодишното издание на певческия телевизионен формат „Гласът на България“ изключително високо ниво демонстрираха още няколко участници, свързани с Пловдивския университет. Николай Тименов и Илин Илиев неотдавна се дипломираха успешно в специалността „Джаз и поп изпълнителско изкуство“. Към тях можем да добавим и Ричард Мантърлиев, който известно време също беше студент по музика в Педагогическия факултет. Всички те спечелиха любовта на публиката и получиха висока оценка от професионалното жури.

Формация „Жарава“, съставена от възпитаници на Пловдивския университет и ръководена от известния музикант Владимир Величков, участва за трета поредна година в един от най-значимите джаз фестивали в света, който се провежда от 2003 г. в Санкт Петербург, Русия. Тук се представят изпълнители в различни направления – джаз, фънк, блус, фюжън, соул, фламенко, кънтри. За съжаление, за втора поредна година фестивалът премина в онлайн формат. Участниците този път бяха от Русия, САЩ, Чехия, Великобритания, Франция, Дания, Нидерландия, Швейцария, Унгария, Латвия, Армения и България, а само през първия ден изявиите им проследиха повече от пет милиона телевизионни и стотици хиляди зрители в интернет пространството.

Първото участие на „Жарава“ беше със специална покана от организаторите и още през 2019 година нашите музиканти станаха любимци на публиката. Неслучайно в настоящото издание на ПетроДжаз те бяха избрани да изнесат заключителния концерт в последния ден на фестивала. Участието им беше подкрепено от кмета на Пловдив г-н Здравко Димитров, който отпрати привет-

ствие към участниците и към правителството на Санкт Петербург.

„Жарава“ се появи като фейерверк на музикалния небосклон преди няколко години и продължава да свети ярко, а нейното специфично джазфолк звучене допринесе групата многократно да оглавява световни и балкански класации за етномузика.

Още двама възпитаници на Владимир Величков от Пловдивския университет се представиха на ниво. В националния конкурс „Пиленце пее“ младите кавалджии Милан Дуцич и Борислав Алексиев получиха първа награда и златни медали за „отлично представяне, съхранение и разпространение на българския фолклор“.

На всички наши изпълнители пожелаваме много успехи в живота и в творчеството!

Тильо Тилев

Интересни факти от света на географията

- В превод древногръцката дума „география“ означава земеприсписание.

- Горите по поречието на Амазонка имат изключително важна роля за обогатяването на атмосферата с кислород – те произвеждат около 20% от този жизненоважен газ.

- Истанбул е единственият град в света, който географски е разположен на два континента – Европа и Азия.

- Единствената територия на Земята, която не принадлежи на нито една държава, е Антарктида.

- Рим е първият град в историята на човечеството, достигнал един милион жители.

- Най-малкият остров в света със статут на държава е Питкърн (Полинезия), чиято площ е едва 4,5 км².

- Най-дълбоката дупка в земята с изкуствен произход е Колският кладенец – 12 262 м.

- В Сибир са съсредоточени 25% от световните гори.

- Любопитно е, че от гледна точка на географията 90% от населението живее в Северното полукълбо.

- В Канада се намират над 50% от всички естествени езера на Земята.

- Канада е и световен лидер по дължина на бреговата линия – над 244 000 км, както и по броя на реките – над 4 млн.

- Площта на Руската федерация (17,1 млн. км²) е съвсем малко по-малка от площта на планетата Плутон (17,7 млн. км²).

- Русия е най-голямата държава в света – в нея има 11 часови пояса.

ДОЦ. Д-Р
МИЛА КРЪСТЕВА

Въобразеният Паисий.

През 2022 г. България чества 300-годишнината от рождението на **йеромонах Паисий проигумен Хилендарски**. Едно национално събитие, което ЮНЕСКО вписа в празничния си календар. Едно духовно събитие – основание да преоценим виденията на българските художници за лика и фигурата на Паисий и начините, по които творците изписват името му. Едно реално събитие, което ни припомня, че има безспорни факти, авто/биографиращи **преподобния Паисий Хилендарски** – те не са много, но пък са така категорични, че именно и само тези факти, извън каквато и да е идеология и политика, трябва да служат за опора и когато се рисува, и когато се именува.

При разгръщането на темата е потребно да се обособят три периода. Неизбежно е, тъй като различните политически режими от края на XIX век до днес неизменно повлияват и върху изкуствоведските представи. Откритите периоди назовавам с условни формули, съобразени с главните акценти, кодирани в произведенията. Периодите са:

1. „Царският Паисий“ – валиден за Княжество/Царство България (1898 – 1946), когато властва монархическият политически режим;

2. „Социалистическият Паисий“ – изявява се при диктатурата на тоталитаризма в НР България (1946 – 1989);

3. „Посттоталитарният Паисий“ (1989 – продължава) – сега Република България, както и целият свят, се ползва от екстрите на глобализацията, Internet, Fotoshop.

В предварителните бележки е важна и уговорката, че живописните портрети, тушовите, моливните, плакатните портретни рисунки, рисунките върху пощенски марки, банкноти, иконичните изображения, илюстрациите в книги не са малко, но е невъзможно да бъдат представени в пълнота на страница-две. Затова извеждам онези творби (живопис и приложна графика), които най-силно повлияват българския естетически вкус (и като творчество, и като рецепция). И още: всеки жанр на изобразителното изкуство има своите техники за постигане на творчески ефекти и изграждане на послания. Въпреки различията на работния и творческия инструментариум обаче в творбите от всеки период могат да се наблюдават и повтарящи се черти при портретуването и именуването. Тъкмо те са главното нататък.

Първият портрет („Отец Паисий“, 1898) е нарисван от проф. Иван Мърквичка – това е живописната творба, която конституира нормите за показването и титулуването на Паисий през Третото българско царство. В периода „Царският Паисий“ монахът е изобразен и върху 3 пощенски марки: **от** Райко Алексиев („Паисий Хилендарски, герой от „Епопея на забравените“, 1920 – рисунката не е оригинална, а репродуцира илюстрация на Мърквичка към Вазовата ода „Паисий“); **от** Цанко Лавренов („Отец Паисий“, 1929); **от** Емануил Ракаров („Отец Паисий Хилендарски пише историята си“, 1942). Ликът на Паисий, пак чрез репродукция на портрета на Мърквичка, украсява банкнота от 200 лева, пусната в обращение през инфлационната 1929 г., за да повиши духа, а и да укрепи вярата в монархията (оформители са проф. Васил Захариев и Александър Божинов). От това време е и лिनорезбата на Цанко Лавренов („Отец Паисий“, 1929), отпечатана върху календар за същата година.

Художниците рисуват монаха в уединението му, когато е в напреднала старческа възраст. Косите са или силно прошарени, или съвсем побелели. Брадата е дълга и прошарена с бели нишки. И косата, и брадата са поразпилени – такива биха подхождали на отшелник. По лицето на Паисий има бръчки – белег не само на възрастта, но и на аскетичния монашески път. Паисий е изографисан в расо, когато е в манастирската си килия: **защото** именно килията пастри памет за изнемогата на монашеската десница, нарежда

буквите в „История славянобългарска“; **защото** именно килията е чувала стонове на болящото му тяло, които не е успявал да потиска. В интериора се вижда прозорец (в пощенската марка на Лавренов например прозорчето стои като нимб над главата на монаха). Зад прозореца има небе или се очертават манастирски сгради. Ако няма прозорец, пак има много светлина, която се разпръсва от запалена свещ. В килията са и/или иконостас, икона, свещ, която гори – символи на православното християнство, знаци за близостта на постника до Бог, комуто се е врекъл да служи. В Паисиевите портрети и рисунки от царско време пред името стои и **Отец** – титул, свидетелстващ за духовнически сан. И макар че творците обслужват политиките на монархията и щедро ласкаят егото на българските князе/царе (оригиналът на портрета на Мърквичка е притежание на царския дворец, сега е собственост на НХГ – София), Паисиевите живописни портрети и графични рисунки неизменно пазят познание за монашеската мисия на Хилендареца. Затова в тях не е откъснат от естествената му манастирска среда: **където** главно преминава неговото иночество; **където** е започната и завършена „История славянобългарска“.

Нещата се променят съществено след смяната на властта на

„Отец Паисий“. Линогравюра. Художник: Цанко Лавренов, 1929 г.

9 септември 1944 г., която детронира монархията, а по-късно води и до установяването на социалистическа диктатура. Сега го рисуват главно творци, които заемат високо място в йерархията на тогавашната художническа интелигенция: това са хора, ползващи се с доверие по високите етажи на политическата власт. Немалко от художниците са професори в Академията в София. Почти всички са удостоени с престижни за времето звания и награди. Т.е. тъкмо те – доверените и проверените от властта, са онези творци, на които може да се разчита, че с Паисиевите си картини и рисунки не само ще образуват, но и ще възпитават правилно – по марксистко-ленин-

ски, своите студенти, българската интелигенция, работниците, кооператорите, пионерчетата, чавдарчетата.

Сред художниците, повлияли за формирането на социалистическата представа за Паисий, е проф. Никола Кожухаров. Той създава цветен портрет („Паисий проигумен Хилендарски“, 1954), цветна композиция („Паисий брани своята история“) и др. Цветен портрет, озаглавен „Паисий“ (1954), рисува и проф. Кою Денчев. Това платно е познато на всеки българин: негови репродукции се отпечатват в учебниците за средните училища; копия висят по стените на институции; портретът е репродуциран и върху пощенска марка с оформители проф. Васил Йончев и Олга Йончева („Паисий Хилендарски“, 1972). Монахът е рисван и върху втора пощенска марка от проф. Александър Поплилов („Паисий Хилендарски“, 1962). Рисуват го и Стоян Венев (портретна рисунка „Паисий Хилендарски“, 1962), и проф. Илия Петров (илюстрация в романа „Хилендарският монах“ на Димитър Талев, 1962). Най-продуктивен обаче е графикът Борис Ангелушев. Между 1955 и 1962 той многократно създава графични Паисиеви портрети, плакати, пощенска марка, илюстрира книги, създава авторски шрифтописи с името **Паисий Хилендарски**. Ангелушевите графични портрети формират масовата социалистическа представа за това как ще да е изглеждал Паисий – те се появяват по страниците на тогавашните ежедневници в огромен тираж („Работническо дело“, „Народна младеж“, „Литературен фронт“). Художникът назовава творбите си „Лято 1762“; „1762“, „Паисий Хилендарски“, има и няколко безименни графични портрета. Ангелушев не е нито професор, нито член на БКП, но също не успява да преодолее догмите на социалистическия реализъм, защото той пък предано вярва в могъществото на световното комунистическо движение и правилността на социалистическата политика.

Именуването...

Съпоставката на изображенията и именуването на картините и рисунките показва, че преди Априлския пленум (1956) някои художници все още се осмеляват да вписват **проигумен** пред името **Паисий Хилендарски** и да го показват в килията му, макар че вече са започнали да „почитват“ интериора от религиозните му послания (ако има свещ, тя е угаснала или не е църковна, а служи като светилник, тук-таме в творбите се вижда и икона, дразната сякаш попътно). В началото на 60-те години на XX в. нещата поемат в съвсем различна посока. През 1961–1962 г. Политбюро на ЦК на БКП (с личното участие на Тодор Живков и изтъкнати партийни другари) провежда конгреси, пленуми, специализирани срещи с управата на СБХ и академичния състав на Художествената академия. Именно тогава висшите партийни функционери изработват задължителните директиви, които указват как трябва да се показва и назовава Паисий в изкуството. Съхранена е камара от засекретени документи – стенограми, архиви, които маркират пътя на зачеването и отхраната на социалистикореалистичната политическа доктрина за не/допустимия Паисий. Социалистическата диктатура настоява:

Паисий да бъде изведен от манастира.

Паисий да бъде пуснат сред народа.

Паисий да бъде подмладен.

Създадени в тайните партийни централи, политическите директиви се подемат и от удостоените с професорско звание български учени. Последните набързо спрятат социалистическо съревнование за писане на академични трудове. В тези трудове смиреният постник Паисий е подреден: **в един и същи ред и с възрожденските Апостоли** (Раковски, Ботев, Левски, Караджата); **в един и същи ред и с българските теоретици на социализма** (Д. Благоев, Г. Кирков, Г. Димитров, В. Коларов, Т. Живков); **в един и същи ред и с апологетите на световната марксистко-ленинска мисъл** (Ленин, Маркс, Енгелс). Социализмът роди и скудоумията:

Паисий е революционер, а революциите се правят от младоци.

Паисий е преди всичко пропагандатор, затова манастирът не му подхожда.

Паисий е родоначалник на българо-съветската дружба.

Паисий е предшественик не само на възрожденската, но и на социалистическата революция.

Учредители на тези плитчини са тогавашните български академици и професори (Т. Павлов, В. Топенчаров, С. Гановски, А. Бурмов, В. Велчев). Същите лозунги навлизат и в художествените среди, а рисунките започват максимално да заличават Паисиевото монашество. Отнема му се и титулът „Отец“, монахът е изведен от манастира. Изображенията на Паисий сега започват да мязат на Ботевия лик. Има и графична портретна рисунка, в която чертите на Паисий са като на Че Гевара. Пред нас (в полупрофил или в цял ръст, в профилно изображение или анфас) стои млад мъж, обладан от мъжка сила. Фигурата е едра и здравеняшка, раменете са като на Дан Колов. Социалистическият Паисий е с гарвановочерна коса и със също толкова черна брада. Подстриган е и е с добре оформена прическа – сякаш е бил на фризьор. Иван Ковачев има и още по-смело видение: неговият Паисий, нарамил пъстра торбичка, „лети“ устремен през полето. Толкова е млад и е толкова могъщ, че Балканът, който е фон в рисунката, е принизен до талията на пътешественика. Освободеният от Иван Ковачев Паисий е с кестенява коса, с развят перчем, а на фризура му би завидяла всяка социалистическа другарка. Соцът възкачи Паисий и на младо конче („сам юнак на коня“) – едно устремно пътешествие към

Безименна графична рисунка. Художник: Борис Ангелушев, 1962 г.

сливането с многомилionen народ. Тоталитарната България не се посвени да разсъблече монаха, за да надене върху снагата Паисиева дълга бяла роба – като „самодива в бяла премяна“ (нали е от същия ред, от който е и Ботев). Плакат с по самодивски белналия се в цял ръст младеж Паисий, вдигнал десници в бойна готовност, виси зад гърба на Тодор Живков и партийния му „клир“ по време на юбилейното честване на 200-годишнината от написването на „История славянобългарска“.

През третия период, който към момента още е отворен, показването на Паисий все по-уверено демонстрира респект пред знанието за монашеския му път „отсам“. Доминират иконичните изображения, които са достъпни и в интернет. Показателна за съвременната изобразителна стилистика е пощенската марка на Апостол Апостолов („250 години „История славянобългарска“, 2012). Въобразеният от Апостолов Паисий пастри памет за плодното в българската традиция при изографисването на светците (св. св. Кирил и Методий, св. Климент Охридски, св. Наум Охридски, св. Иван Рилски). Най-трайното в тази традиция ги показва с високи и открити чела, обгърнати с ореол от коса; бръчките – видимите документи за лишенията на тялото и въздиганията дух, са ясно подчертани; брадата е дълга, оформена като триъгълник с връх, който сочи надолу. Над главите на светците има ореол: той е или плътно изрисуван, или е символно загатнат било с живописна/графична метафора, било с шрифтопис. Когато в изображението липсва ореол, тогава върху главата се вижда монашеска калимавка. Пак в руслото на същата традиция е нарисувана и иконата „Преподобни Паисий Хилендарски“ от о. Методий. От всичките познати ми икони най-близка до вътрешния „аз“ на **йеромонах Паисий проигумен Хилендарски, канонизиран за преподобен**, е именно тази икона, чийто зограф е проучил прецизно както авто/биографичните документи, достигнали до нас, така и каноните на православната вяра и традиция. Днес творбата се съхранява в Зографската света обител, където Паисий някога е парил с диханието си светите икони, когато ги е целувал и се е молил пред тях за свобода за бъдното българско. Днес се налага и друга тенденция: учреденията, които носят Паисиевото име, все по-уверено започват да вписват него **Отец, Преподобни** или **Свети**, като подменят картините и паната, които украсяват преддверията им.

Не е тайна, че не знаем как точно е изглеждал Паисий Хилендарски. Но пък знаем, че е бил **болящ йеромонах**. И **проигумен**, т.е. бил е високо почитан в йерархията на Хилендарското монашеско братство. Бил е и **отшелник в Зографския манастир**, т.е. завинаги е останал свързан със **Света гора Атонска**. Затова не бихме сбъркали, ако рисуваме Паисий с иконичната стилистика: **било** с цветен образ върху икона; **било** с тушова рисунка – графика има лаконичен изобразителен език, но въпреки ограничеността притежава достатъчно средства, за да демонстрира познание и да внуши послания. Завръщането към върното показване на йеромонах Паисий проигумен Хилендарски и изписването на името – име на духовник, канонизиран за светец, е въпрос не само за познание, а и за морал. Ако въобразим Паисий иконично, не бихме излъгали никого. Когато заставаме пред Христовата икона, не се питаме как е изглеждал Христос, а изповядваме страстите на душата си и просим покаяние. Същото е и със **свети Паисий Хилендарски**.

„Преподобни Паисий Хилендарски“. Недатирана икона, преди 2012 г. Художник: отец Методий от Зографската света обител

Над 100 участници в Паисиевите четения, които се проведоха изцяло в електронна среда

Ас. д-р Милена ВИДРАЛСКА

На 11 и 12 ноември 2021 година се проведе традиционната за Филологическия факултет на Пловдивския университет конференция *Паисиеви четения*, която бе посветена на честването на 60-годишния юбилей на университета.

Както всяка година, така и тази събитието се радваше на огромен интерес в научните среди. В конференцията се включиха над 100 участници от утвърдени български и чужди университети и институти като Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Българската академия на науките, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Нов български университет, Бургаския университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Аризонския университет в САЩ, Познанския университет „Адам Мицкевич“, Бакинския славянски университет, Института за лингвистични изследвания – РАН, Института за руски език „В. В. Виноградов“ – РАН, Санктпетербургския държавен университет и др.

Въпреки невъзможността за провеждането на присъствени заседания духът на академизма

успя да възтържествува и в онлайн пространството. Да, липсваха контактът между участниците, коктейлната вечер и продължителните кафе паузи, посветени на интригуващите теми от споделените текстове, но това не попречи по никакъв начин да се водят задълбочени дискусии, да има много участници и слушатели, които иначе не биха имали възможността да присъстват, да се обменят ценни идеи, контакти и изследователски стратегии.

Началото на конференцията в 6. аудитория и паралелно с това в онлайн среда постави заместник-деканът на Филологическия факултет доц. д-р Елена Гетова. Нейното слово препрати към щрихи от вълнуващия разказ на Закия А. Мохамед „Момиче на име Октомври“ и красивите илюстрации към детската книжка, дело на Андреа Трипке. Илюстрациите са изобразени на плаката на тазгодишната конференция, а малкото момиче – героиня в книгата – стана вдъхновител на мъдростта и прозрението, защото „този образ отваря и развихря пред нас неподозирани възможности да надскочим преградите и ограниченията и да се одързостим да повярваме, просто да отгледаме вяра в себе си...“ според думите на доц. Гетова.

След вдъхновяващото откриване на конференцията приветствено слово към участниците в юбилейния форум поднесе и заместник-ректорът на Пловдивския университет доц. д-р Надя Чернева, която поздрави участниците и организационния екип от името на ректора на университета проф. д-р Румен Младенов и от свое име.

За предизвикателствата пред филологията в Пловдивския университет и за нейния научен потенциал, чиято реализация най-пълно се разкрива именно по време на научни форуми като този, приветствени думи произнесе доц. д.ф.н. Константин Куцаров, декан на Филологическия факултет. Той прочете и поздравителен адрес от БАН по повод на юбилея на ПУ.

По традиция бяха представени и сборниците с текстове от *Паисиевите четения* през 2020 година от отговорния редактор на изданието „Научни трудове на Филологическия факултет“ – доц. д-р Юлиана Чакърва.

Пленарен доклад по случай юбилейното честване изнесе проф. Галин Тиханов – професор по съпоставително литературознание от Queen Mary, University of London, Великобритания. Въведение

и информация за част от научните постижения на признатия на европейско ниво учен представи гл. ас. д-р Милена Кацарска. Проф. Тиханов е автор на множество статии и студии в областта на интелектуалната история и световната литература. Значимите му изследвания и теоретични разработки са пре-

Момент от официалното откриване. От ляво надясно: доц. Елена Гетова, доц. Надя Чернева, гл. ас. Милена Кацарска, доц. Константин Куцаров и доц. Юлиана Чакърва

веджани на редица езици, а в момента се подготвя издание с избрани негови текстове в превод на китайски език. През 2021 година проф. Тиханов е предложен и избран за член на Британската академия. Той е дългогодишен сътрудник и приятел на Филологическия факултет в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, тъй като е член на редколегиите на Научните трудове на Филологическия факултет и на сп. „Славянски диалози“ – издание на същия факултет. Неговата ерудиция, професионален опит и критически изострени сетива са от огромно значение както за качеството на литературоведските разработки на Филологическия факултет на Пловдивския университет, така и за интелектуалното израстване на академичната общност.

Текстът, озаглавен *Beyond circulation (Отвъд циркулацията)*, в който проф. Тиханов изложи своите изследователски позиции и стратегии по отношение на световната литература, беше придружен и от резюме на български език, преведено от гл. ас. М. Кацарска. Дискусията след представянето разкри интересни позиции и постави началото на диалогичност, невъзможна за изчерпване в рамките на времето на конференцията и ограничена от онлайн пространството.

След приключване на дискусията по пленарния доклад започна и работата по секции, оформени в осем тематични ядра и една кръгла маса. Най-многобройни бяха участниците в секциите „Актуални проблеми в развитието на съвременния български език“ и в „Myself Must I Remake“: English and Change in a Global World, а четенията и обсъжданията в тях продължиха и през двата дни на научния форум.

В секция „Актуални проблеми в развитието на съвременния български език“ взеха участие учени от България и чужбина. Бяха чути доклади от представители на Българската академия на науките, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Познанския университет „Адам Мицкевич“, както и изследователи извън академичните структури. Не по-малко интересни от текстовете бяха и последвалите дискусии, разискващи новите лингвистични тенденции, коментирани в докладите. Чудесни впечатления от проведената конференция споделиха и участниците в другите научни секции, представени в онлайн формата на събитието тази година.

Дори и отдалечеността заради дистанционната среща не попречи на ентузиазма, творческата енергия и академичния професионализъм да превърнат традицията, наречена „Паисиеви четения“, за поредна година в една интригуваща, празнична и много емоционална среща на търсачите на литературната и лингвистичната мисъл.

Доц. д-р
Младен Влашки:

Така и не станах теоретик, а литературен историк, което е малко детективска работа

На тавана на къщата на дядо ми имаше едни сандъци, покрити с платове, в които имаше много книги. Аз си вадах оттам различни книжки и карах да ми четат. После се научих сам да чета, преди да тръгна на училище, а още в първи клас се записах в читалище „Алеко Константинов“ и така до края на втори клас изчетох целия детски отдел. Тогава ми позволиха, макар че бях малък, да влизам и в отдела за големи. Там вече попаднах на приключенска партизанска литература, която не ме грабна много, но и на списания като „Антели“, които ми бяха много интересни. Всяко лято ме изпращаха за по 3 месеца на село, където следобед задължително се спи. Но аз не можех да спя и четях, основно приключенска и криминална литература. И един ден си взех от селската библиотека петте тома на Йовков. Харесаха ми много, макар тогава да не съм си давал сметка за силата на словото. Друг ярък спомен от онова време е срещата ми с „Триумфалната арка“ на Ерих-Мария Ремарк. Тя стоеше най-отгоре на шкафчето на майка ми и я взех един ден, когато трябваше да чакам някакъв автобус. Отворих я някъде и така се зачетох, че изпуснах автобуса. Не беше книга за моята възрастова група, тогава съм бил 6. – 7. клас, но вече усещах, че словото има и някакви други функции, освен да ти разказва за главата на професор Доуел.

Исках да уча операторско майсторство в тогавашния ВИТИЗ. Всички знаеха, че това са пълни глупости и няма да ме приемат там, но за мой късмет в годината, в която трябваше да кандидатствам, нямаше прием за тази специалност. Така че не се наложи да си губя времето. Кандидатствах в Софийския университет с български и история всичко, което може. Не ме приеха, бях първа резерва. Един съученик, син на активни борци, беше приет с много по-ниски оценки и той много се притесняваше от това, но такъв беше светът тогава. Не мръднах от първата резерва, но прочетох, че хората, кандидатствали в Софийския университет, може да си прехвърлят оценките в други вузове. Подадох си документите, гледах филма „Златото на Маккена“ и се прибрах в Пловдив. След 10 дни стана ясно, че са ме приели българска филология в Пловдивския университет. Така че можеше да уча социология например и филологията беше малко случайност.

Станах асистент на Клео Протохристова веднага след дипломирането си. Докато бях студент, тя влизаше на упражнения и казваше: „Какво ще кажете за композиционните особености на тази трагедия?“, например. Всички мълчаха, тя също мълчеше и след 5-ата минута някой от групата започваше да ме кандърдисва: „Хайде, бе! Почвай...“. Аз четях всичко, беше ми много интересно и започвах да говоря. Колко е било правилно, не знам, но можех да говоря, Клео Протохристова ме прекъсваше, обсъждахме темата и така минаваха часове. Само още едно момиче от моя курс се обаждаше от време на време.

Когато следвах, съм изчел всичко, което трябва, по литература и много малко по езика. По повечето езиковедски дисциплини учех по 3 дни по конспекта и срещнах някои трудности със сложни предмети като историческата граматика. Страхотно ми харесваше стилистиката, бяха ми много интересни дърветата в синтаксиса, но всъщност моите интереси винаги са били в литературата, аз почти живеях в библиотеката. А и още като ученик се бях научил да чета не това, което ме задължават, затова съм изчел много, и то разнообразна литература. В университета покрай Атанас Бучков, царство му небесно, и Клео Протохристова изчетох и доста теория, но така и не станах теоретик в следващите години. Станах литературен

Още като ученик се бях научил да чета не това, което ме задължават, затова съм изчел много, и то разнообразна литература.

историк, което се оказа страшно интересно. Ровиш се в архивите, то е малко като детективска работа, започват да излизат връзки, за които не си подозирал, и нещата започват да се подреждат по друг начин. Така се откриват забравени пластове на колективната литературна и културна памет. Или се коригират клиширани представи. Тоест чрез науката се провокира едно постоянно движение на мисълта, на представите, на паметта и светът продължава да е жив, а не се втвърдява в една мисъл, представа или спомен, което е сигурният път към мъртвата вкаменелост.

Бях депутат един мандат и после излязох от политиката много внимателно, защото това е сложно нещо. Бях в НИС на СДС и нямаше никакъв проблем да бъда на избираемо място и на следващите избори, но вече се бяха появили едни млади поколения в СДС, с които не исках да имам общо. Те обясняваха, че ще се запалят, ако отново не бъде на предно място в листите, и после същите

тези хора ми се обадиха, за да уредят оценката на едно тяхно момиче. Е, как така, нали щяха да се палят?

Роден съм в Пловдив и никога не съм имал идеята да отида да живее другаде, много съм привързан към този град. Имам много приятели тук и страхотни спомени. Като чета книгите на Евгений Тодоров за Пловдив, си казвам: „Ами аз съм го живял това“. Моето място в този град са улиците „Патриарх Евтимий“ от училище „Гео Милев“ (сега административната сграда на

Доц. Младен Влашки е носител на наградата „Пловдив“ през 2009 г. за предаването за книги „Прегле“ в Радио Пловдив, получавал е приза и за работата си в списание „Страница“. Преподава антична и западноевропейска литература в ПУ „Паисий Хилендарски“, в който е завършил българска филология. Автор е на книгите „Западноевропейска литература (XIV–XVIII век)“, „Изография. Ipse fecit“, „Митове за сътворението от цял свят“, „Романология ли?“, „Млада Виена“ и млада България“, „Рецепцията на Кафка в България до 1944 г.“ и др.

Радио Пловдив и БНТ) до Археологическия подлез, „Отец Паисий“ и „Гурко“, там съм израсъл.

Носител съм на наградата „Пловдив“, но аз съм работил и в отдел „Култура“ на общината и съм се занимавал с тази награда и в това си качество. Винаги съм смятал, че общността трябва да изразява отношение към духовните си водачи. Дали са художници, музиканти, литератори... тези хора са важни. И когато има духовен елит, държавата се развива човеколюбиво. Проблемът е, че истинският пловдивски елит не е голям. Един човек може да създаде хубав продукт и да бъде награден. Възможно е да създаде хубав продукт и следващата година... но тогава се казва: „Е, нали вече взе наградата“. Така тръгват компромисите. А и ние сме провинциален град, в който всички се познават, макар че Пловдив е хубава провинция. И по тази линия се правят компромиси. И си мисля, че за да се увеличи тежестта на тази награда, популяризирането на процеса трябва да започне още от номинациите. Да се правят интервюта с номинираните, да се публикуват техни текстове или текстове за тях... повече да се чува. Така повече хора ще заговорят за наградата. Другото е това, което са направили наградените, да бъде публично показвано и дискутирано. Зная, че е трудно да се направи, но така повече хора ще знаят за какво става въпрос, какво се случва в културата на този град. В последните години се дават доста пари за грил фестивали, а хората на изкуството остават малко встрани. А благодарение на майстори на перото, идеите и образите като Йордан Велчев, Здравко Попов, Иван Вълв, Недялко Славов, Александър Секулов, нека ме извинят неспоменатите, но не мога да изредя всички, Пловдив наистина стои добре на литературната карта на България. За такива хора трябва да се говори повече.

Текстът е от книгата на журналистката Ваня Драганова „Пловдив и смисленостите. 9 истории за принадлежност“

„Живописна България“, или за литературата като

Пламен ХАДЖИЕВ,
спец. „Български език и история“, IV курс

➔ **Продължава от миналия брой**

Минавайки през парка „Розариум“ в централната част на гр. Казанлък, се озовахме на прага на втория обект от предвидената програма – Литературно-художествения музей „Чудомир“, чиято своеобразна духовна атмосфера се превърна в подходящ дом за предвидената работна сесия.

Тук „Литературна разходка с Феликс Каниц в днешна България“ ни предложи екипът на Виенския и Залцбургския университет с ръководител проф. д.ф.н. Любка Липчева-Гранджева. Резултатите от двугодишната работа по проекта се материализират в маршрут, ориентиран на първо място към немския възприемател и неговата нагласа за ново и културно, провокативно изживяване. Маршрутът е организиран в общо 7 беседи, които аналитично и достъпно прочитат литературните явления и успешно го „отварят“ към своя чакащ пътешественик. В първата беседа – „Елиас Канети и Русчук – градът на спасените езици“, Жасмин Дегенхарт от Залцбургския университет направи наблюдения върху ролята на различните езици при формирането на творческата самовзискателност на Нобеловия лауреат по литература и през топографските проекции на „родното“ и „чуждото“ открий периодите на неговото развитие. Натали Заднер (Виенски университет) засегна оригиналния въпрос за „Тихата лирика“ на Иван Цанев, като представи и свои авторски преводи на творчеството му. Тематично на заседанието беше представен и Чудомир с беседа, обосноваваща смеха като ирония и иронията като смях в Чудомировите смесени разкази, и успешно се открио смехът като код в някои от емблематичните текстове на твореца.

След края на работната сесия последва и традиционната обиколка из самата къща – обявена за музей още на следващата година след смъртта на Чудомир – през 1968-а. Музеят въпреки скромните си размери носи неописуема духовна и творческа атмосфера. Интерес представлява художествено-документалната експозиция, от която научихме още интересни факти за живота и делото на Димитър Чорбаджийски. Останахме впечатлени от изложените ръкописи, карикатури, рисунки, скици, писма, лични вещи и картини на Чудомир и неговата съпруга – художничката Мара Чорбаджийска. Преди изхода на централната музейна зала има голяма книга, в която Чудомировите „гости“ вписват своите впечатления и пожелания. Ние също се отбелязахме в нея и продължихме своята разходка към верандата на къщата. Приседнахме смилено на пейката, притворихме очи и се пренесохме във времето на неподражаемия автор на „Не съм от тях“, „Нашенци“, „Аламинут“, „Кой както я нареди“, „Консул на Голо бърдо“...

Приятните емоции продължиха и с отпътуването ни към Ахтопол. След близо двучасово пътуване пред нас се разкри брегът на небесносиньото и спокойно Черно море, панорамно преминахме през град Бургас, известен още и като „Града на птиците и езерата“, автобусът ни се спусна по южните части на Бургаската низина, достигнахме подножието на Природния парк „Странджа“ и в късните следобедни часове пристигнахме в Ахтопол, където щяхме да отседнем през следващите два дни. След вечерята няколко души решихме да се разходим по кея, за да се насладим на разкриващата се живописна гледка.

Десет частът на следващия ден е. Мястото е конферентната зала на хотел „Невен“, а прекрасните уводни думи са на водещия заседанието – проф. Людмил Димитров. Тук своите маршрути

„Едно време аз писах, че ние живеем и трем в отечеството си, като същи чужденци. Не, вече българинът привикна да се радва на хубостта на България [...]. А заедно с това, заедно с любовта към природата – а нашата ли не е достойна за любов – и душите се освежават с нови впечатления, и чувството за красотата ги облагородява.“

Иван Вазов, „Живописна България: Пътни бележки“

начертаха екипите на Люблинския университет, Санктпетербургския държавен университет и Варшавския университет. Последните два университета, както стана ясно, представят своите втори маршрути – особено радващ факт, който говори за високия брой чуждестранни студенти и докторанти, избрали българистиката за свое духовно и научно развитие.

Темата на работната група, водена от проф. Людмил Димитров, бе „До Люблина и назад. Словенско-български литературни маршрути“.

Представена бе от Андраж Стевановски и Мая Ковач с доклади, посветени на безпроблемния межкултурен диалог Люблина – София – Сливен – Пловдив и привлекли текстове на Антон Ашеркерц, Антон Безеншек, Елисавета Багряна и Румен Леонидов. Отличаващи се с високо научно ниво, беседите бяха доказателство за запазени славистични традиции и за добри перспективи за славянската филология и по-конкретно – българистиката в словенската столица. Широкоаспектността

Участниците в проекта в Ахтопол

им, от друга страна, гарантират голяма читателска аудитория у нас и в чужбина.

Същото се отнася и за от традиционно силното присъствие на Санктпетербургския държавен университет. Под научното ръководство на проф. д.ф.н. Елена Иванова магистрантите Александра Еремченко и София Бочарова представят за руския (и не единствено) турист свой поглед към „Литературните преображения на българския фолклор“ в класическата българска проза.

„Литературни и визуални измерения на локалното“ е названието на втория маршрут, изработен от Варшавския университет. Избрали този маршрут ще имат възможност да преоткрият Кюстендил като „център на Вселената“ и *пространство на художествено-поетични вдъхновения*, както го определили в своята беседа Зофия Кренц, да погледнат *Мултикултурния Пловдив през творчеството на Анжел Вагенщайн и картините на Иван Мърквичка* и за финал (доколкото литературното пътешествие има своя финален топос) – да се вдъхновят от артистичната инициатива „*Staro Zhelezare art village*“, накъдето ни насочи Катажина Шибисти. Симптоматично за целта на проекта, и този маршрут не подминава възможността да запознае своя читател с авторски преводи, дело на екипа.

Представянето и възприемането на отделните маршрути премина в приятна атмосфера и беше истинско удоволствие. След последните за деня беседи се проведе и традиционната дискусия, по време на която участниците изказаха своите впечатления за представените маршрути. Подчертана бе целенасочената концепция и творческата креативност на тези програми, които биха събудили интереса на широк кръг от възприематели.

След работната среща решихме да оползотворим свободните часове с разходка по крайбрежната алея към ахтополския фар, откъдето впрочем се открива най-добрата позиция за панорамна снимка на морския бряг. Отдалеч забелязахме и бившето Гръцко училище в града. Построено в началото на ХХ век, днес то е паметник на културата, а в него творческа енергия могат да събират студентите от Националната художествена академия. В

пътуване през думите и споделеното знание

двора му са поставени дървени скулптури – дело на студентите. След като подминахме Гръцкото училище, се озовахме на прага на църквата „Възнесение Господне“ – център на митрополия през XVII в. Направи ни впечатление, че образите на църковните отци от двете страни на апсидата, в стремеж за индивидуализиране, са изписани в чужд на византийските иконописни традиции стил. В апсидата е запазен надпис: „Небесният свод над тебе бе направен... в година 1796 17 ноември. Изписана бе настоящата (стенопис) чрез спомоществанието на „Ма Вари...“?. Спомнатата дата съвсем не говори за изграждането на самия храм, най-вероятно тогава само е направено изографисването на стенописите. Много е възможно църквата „Възнесение Господне“ да е изградена върху основите на по-стара – средновековна. След приключването на панорамната обиколка из града денят продължи в друга перспектива – пътешествие с лодка по река Велека. Пътуването започва от пристана при стоманения мост и в посока срещу течението на реката се движихме няколко километра до достигане на местността Царското кладенче. Под конвой от ято кръжачи чайки и гларуси корабчето ни отведе чак до морето, където реката се влива, образувайки красива пясъчна коса. Впрочем на едноименния плаж се забелязваха немалко туристи, навярно от североизточните страни. Тук е мястото да отбележим, че всички дни от пътуващата конференция бяха дарени с много слънчево време и щедро изобилие от красиви гледки. Дойде време за кулминацията на нашата разходка с лодка по река Велека – двигателят бе загасен, за да потънем

Снимка за спомен в къщата музей на Гео Милев в Стара Загора

в тишината, допускайки само естествените звуци на гората. Разходката ни по река Велека до морския плаж и обратно продължи около 2 часа, по време на които лодкарката ни запозна с особеностите на реката, нейната флора и фауна. Малко преди да дойде време за вечеря, имахме рядката възможност да посетим едно от знаковите места на Ахтопол – единствения в България Музей на котвата. Тук имахме честта да чуем беседата на д-р Атанас Орачев, един от водещите специалисти по въпросите на античната и средновековната история на Тракия и траките; морската история, геоморфология и палеогеография на Западното Черноморие. След като за 50-ина минути „обиколихме“ морското дъно и „открихме“ находки от потънали военни и търговски кораби в Черно море – не само котви, но и корабни оръдия, мортари, монети, керамика, камбани, намерени сред останките на турски, гръцки, френски, руски, византийски и римски кораби, се насочихме към другата зала на музея, за да научим как древните моряци са разчитали творенията на европейската картография още от римско време. Сред експонатите са и множество стари фотографии и гравюри, запечатили историята на град Ахтопол и ахтополци. Тук е съхранен и старият пристанищен фар.

Трябва да отбележим, че беседите в различните обекти помогнаха на участниците да опознаят по-отблизо многовековната история на България и имплицитно се вписаха в надслова на самата конференция – „Живописна България“.

Около 10 часа сутринта на другия ден се сбогувахме с лагура и отпътувахме към „града на липите, правите улици и поетите“, както още е известна метафизичната през есенните дни Стара Загора.

В къщата музей „Гео Милев“ вече ни очакваше Валя Сотирова, от чийто разказ се убедихме, че тя е приела присърце мисията да запази и съхрани духа на бележития поет. Оказа се, че тя е възпитаничка на Филологическия факултет на Пловдивския университет и особено се зарадва да ни приветства в дома на писателя.

Музеят разказва за живота на Гео Милев с постоянна експозиция, която разкрива детайли от детството и юношеството на поета, както и от неговото съзряване и осъзнат творчески път. Заедно с представените снимки, документи и артефакти от бита на поета музеят е сред най-модерните в страната с аудио-визуалната си система. Иновативно и умело подготвена, експозицията включва някои от първите творчески постижения на Гео Милев, стъкленото му око, спиращи дъха портрети, свидетелстващи за цялостната атмосфера, в която се формира характерът на една от най-интересните и буйни натури в историята на българската литература.

Последва и (не)последната работна сесия на пътуващата конференция. На нея като даровити и перспективни преводачки на българската класическа авангардна лирика на гръцки се откриха участничките от втората група на Атинския университет – Екатерина Марангудаки, Николета Хонду, Йоанна Пападопулу, които насочиха вниманието на аудиторията към необходимостта от актуализиране и „модерен“ прочит на наличните към момента преводи на български класици в межкултурния диалог на Европа. Основен акцент бе и животът на българските литературни текстове в чуждоезиковата среда. Със сигурност започналият разговор щеше да продължи, но наближи време за отпътуването ни към София. Накрая, преди да се отправим към автобусите в посока София, получихме като специален дар за спомен от родното място на Гео Милев най-новото научно издание на музея, поместило малко известни факти и изображения на поета. Благодарихме на г-жа

Сотирова още веднъж за сърдечното отношение и за отделеното внимание и време и продължихме своя път към София, защото трябваше да се подготвим за посещението ни на най-високо равнище.

Домакин на заключителната част на международния интердисциплинарен проект беше Президентството на Република България, където вицепрезидентът госпожа Илиана Йотова ни очакваше, за да разкажем както за постигнатото, така и за следващите етапи на проектната дейност.

В приветственото си слово г-жа Йотова отбеляза сериозния принос на проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева и проф. д-р Благовест Златанов за реализирането на проекта. Г-жа Илиана Йотова изрази признателност и към усилията на всички преподаватели, които поддържат лекторатите по български език и литература в различни водещи университети зад граница. „За да преподаваш в чужбина цялата история и ценностна система на един народ и държава, се изисква голяма отговорност, сърцатост, професионализъм и любов към страната ни. Надявам се, че мрежата от лектори ще става все по-голяма“, допълни тя и потвърди ангажмента си да продължи да работи върху възобновяването на позициите на българистиката в европейски и световен контекст.

Като триумфален завършек на конференцията всеки от учащите екипи представи кратка концепция на подготвения маршрут. „Вие сте представители на нещо, което в съвременното ни става все по-голям дефицит, а именно желанието и амбицията не просто да опознаеш другия, различния до теб, но и да се опиташ да го разбереш и да проследиш корените на националния дух, формирането на народностни ценности през вековете, да го сравниш със собствената си култура“, заяви г-жа Йотова. „Днес вие, млади хора, сте най-чудесната визитка на моята страна и истински повелители на словото“, допълни още тя.

Така една пътуваща конференция приключи, но чудесното литературно пътешествие продължава!

За новата книга на проф. Стефан Станев „Ботанически писма и разговори“

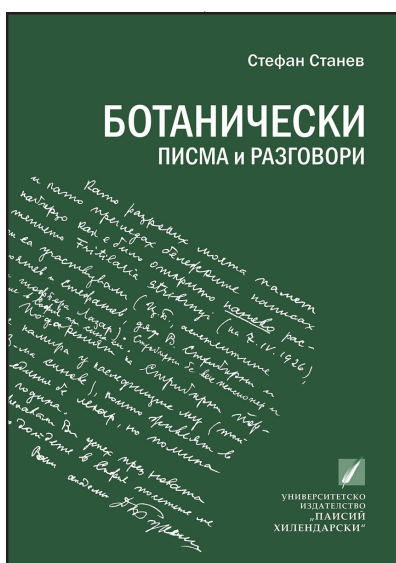
**Доц. д-р Ана ПЕТРОВА,
Институт по ботаника, БАН**

Държа в ръцете си последната книга* на проф. д-р Стефан Станев „Ботанически писма и разговори“, за която предварително знаех от него, че е в подготовка, но когато ми се обади, че ми я изпраща, останах изненадана – много бързо я беше написал! Разбира се, не трябваше да се изненадвам, познавам го отдавна и никак не ми е чужда неговата работоспособност – просто работохолик! Отдаден е на всичко, с което се захваща с много любов и отговорност, с много страст и нетърпение да осъществи идеята си. Просто е за завещане!

Книгата е първа по своя характер в областта на българската биологична наука – публикувани писма, разговори и срещи с известни наши учени. Тя дава представа за огромния издирвателски труд на автора, за пътя, който е изминал, преди да публикува редицата свои статии и книги за историята на българската ботаника, за редица известни или по-малко известни български ботаници, като „Звезди гаснат в планината“, претърпяла през годините 6 издания (1975, 1982, 1993, 2000, 2006, 2013), „Бележити български ботаници“ (1982, 1995, 2013), „Малко познати имена от българската ботаника“ (2001, 2015), „Зеленият свят на Пловдив“ (2003, 2017), „Първостроители на българската ботаника“ (2008, 2015), „История на ботаниката в България“ (2010), био-библиографии за известни български учени ботаници: проф. Стефан Георгиев – първия български професор по ботаника (1985, 1991), акад. Даки Йорданов (1987), акад. Борис Стефанов (2006), проф. Борис Китанов (2018), проф. Велчо Велчев (2019), проф. Никола Арнаутов (2019) и др.

В книгата са включени писма, които е получавал от близки или членове на семействата на известни наши учени ботаници, както и лични разговори с много от тях. Те са свидетелство за активността, последователността, упоритостта при подготовката на всичко публикувано от проф. Станев за техния живот и дейност. За всички четохме много интересна и неизвестна информация в книгите на автора, посветени на тях. Сега „Ботанически писма и разговори“ ни дава представа как е събрана тази информация, колко близки и приятели е издирил авторът, за да оформи окончателно техния образ. А като се има предвид, че някои са починали отдавна и архивите са непълни, още повече се откроява неговият труд, търпение и упоритост да се свърже и срещне с всеки един, знаещ и запазил спомени за тях.

В книгата освен кратки биографични данни ще намерите информация за срещи и лични разговори, за разменени писма с отговори на въпроси на автора с близки на 20 известни учени, главно ботаници: Стефан Георгиев, Димчо Михайлов, Владимир Дякович, Петър Козаров, Сава Казанджиев, Божимир Давидов, Тодор Николов, Борис Иванов, Никола Арнаутов, Николай Стоянов, Борис Стефанов, Иван Буреш, Даки Йорданов, Михаил Христов, Боян Бързаков, Кирил Попов, Борис Китанов, Николай Виходцевски, Стефан Кожухаров и Богдан Кузманов. Изключително добра идея, защото те дават представа за много интересни факти и подробности, които в книгите за тях авторът е обобщил или не е имал възможност да включи. За мен като читател, а и като човек, който познава както творчеството на проф. Станев,

така и половината от ботаниците, някои от които са мои университетски преподаватели или колеги от Института по ботаника, БАН, представляваше особен интерес да прочета писмата и разговорите, които е провел проф. Станев, за да напише тези книги. Те откриват непознати страни на тези наши учени. Мисля определено, че на всеки, който се запознае с личните разговори, които авторът е водил с нашите известни учени, те ще му разкрият интересни моменти от живота им, ще го запознаят с много факти, свързани с работата с други ботаници, както и техния характер, непознат за по-късните поколения.

Авторът представя проведените дълги разговори с акад. Иван Буреш, известен учен зоолог, но силно свързан с ботаническата наука както като директор на Царските природонаучни институти, чийто Ботанически отдел поставя началото на бъдещия Ботанически институт при БАН, така и като съвременник на много

наши учени ботаници. Разменените с него писма, в които той дава отговори на зададени му от автора въпроси, допълват или попълват неизвестни факти за тях. А богатият му архив, специално папката „Буреш и ботаниката“, съдържа факти за ботаници, поставили основите на българската ботаническа наука, и тяхната дейност, дава възможност на проф. Станев да опише и остави за нас и за бъдещите поколения тези любопитни и интересни истории.

Много са писмата и разговорите с акад. Даки Йорданов и проф. Борис Китанов, учените, които проф. Станев познава лично добре като негови преподаватели в университета, от съвместните им екскурзии в природата, акад. Даки Йорданов и като ръководител на дипломната му работа. Въпреки това той е потърсил допълнителни сведения и от техни близки и колеги, за да даде по-пълна и цялостна картина за живота и научната им дейност.

Така всяка страница от книгата ще предизвика интереса на този, който я разтвори, защото и разговорите, и писмата не са от случайни хора.

Интерес представляват мненията и оценките на нашите учени за техните съвременници, някои – критични, други – хвалебствени, но винаги интригуващи!

Заслужава да се отбележат подробните бележки на автора в края след написаното за всеки включен в книгата учен, в които разяснява, коментира и уточнява информацията, за да стане ясно на читателите за какво става дума в тях.

Правят впечатление и искрените благодарности към проф. Станев, изказани в писмата до него от близките и колегите на ботаниците, за всеотдайността и акуратността му в разкриването на непознати и малко известни страни от живота и научната им дейност. И как иначе, той заслужава, защото не се уморява години наред да търси, да попълва белите петна за тях.

Всеки, проявяващ интерес към историята на българската ботаника и към тези, които в продължение на години са я „граднили“ и вече не са между живите, ще намери нещо интересно за себе си, ще допълни към образите им нещо ново и непознато. А авторът на книгата – проф. Стефан Станев, заслужава нашите поздравления и благодарности, че за пореден път ни дава възможност да вникнем по-дълбоко в тяхната духовна същност, а те без съмнение ще останат завинаги в паметта на бъдещите поколения! Поздравления и благодарности и от мен, проф. Станев!

* Станев, С. Ботанически писма и разговори. Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2021, 249 с. ISBN: 978-619-202-705-6.

Новият брой на сп. „Славянски диалози“ е посветен на нобелиста Ярослав Сайферт

Отбелязвайки 120 години от рождението на Ярослав Сайферт (1901 – 1986), списание „Славянски диалози“ отдава почит на един от най-забележителните чешки поети на XX век. В желанието си да очертаем по-плътното неговия писателски профил, предлагаме на вашето внимание както изследователски прочити на неговото творчество, така и художествени текстове от различни жанрове и различни етапи на неговия изключително богат творчески път. Многообразието от интерпретативни подходи, предложени от учени от Чехия, САЩ и България, дава възможност да се осветлят различни страни от поетиката на Сайферт и същевременно да се открият същности за чешката поезия явления и личности, чрез които се очертава контекстът на литературното развитие в продължение на един представителен отрязък от миналия век – от 20-те години с характерните за тях модернистични търсения на нов художествен език и бунтарски нагласи срещу социалната дисхармония през изпълнения с превратности и извращения сталинистски период до съдбовната 1968 г. и последвалия реваншизъм на т. нар. „нормализация“ на тоталитарния режим. Едва ли има друг чешки поет, който да се явява иконичен знак на най-динамичните, най-драматичните и заедно с това – на най-креативните десетилетия на XX век. Връчването на Нобеловата награда за 1984 г. именно на Сайферт е събитие, което се възприема от чешките писателски среди противоречиво, но с най-голям възторг неслучайно реагират онези от творците, които са в конфликт с тогавашната власт – емигрантите и дисидентите. Техният глас тук е представен чрез гласовете на Милан Кундера, Павел Кохоут и Вацлав Хавел. Световното признание, което получава Сайферт, и в същото време политическата обвързаност на Чехословакия с

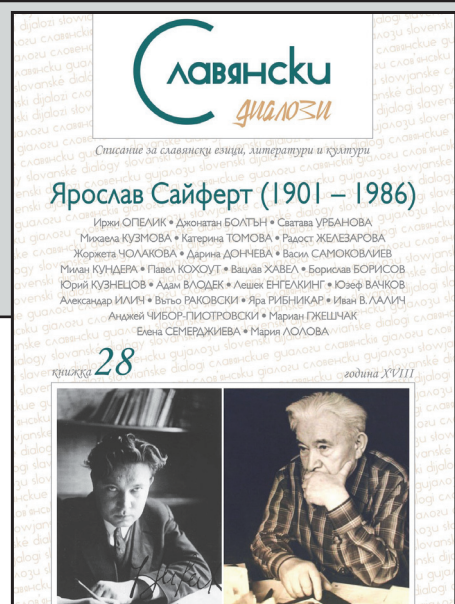
На 29 ноември 2021 г. в Чешкия център в София се състоя премиерата на юбилейния брой на списание „Славянски диалози“. Той беше представен от главния редактор проф. Жоржета Чолакова, която е и съставител на броя, и от г-жа Олга Здралкова, консул на Чешката република в София. Стихове на Ярослав Сайферт бяха прочетени от директора на Чешкия център г-жа Дагмар Остранска и от актрисата Дия Мантова.

Проф. Жоржета Чолакова и г-жа Олга Здралкова. Фотограф: Иво Чупетловски

Източния блок поражда въпроса за начина, по който се осъществява неговата преводна рецепция в славянския свят.

Подстъп към този проблем предлага рубриката „Преводачески ракурси“, в която представителни за различни етапи от твор-

ческия път на Сайферт стихотворения са дадени в превод на български, полски, сръбски и руски език. Заедно с това изборът на поетическите текстове позволява да се очертае променящата се тоналност на неговия поетически свят – от дръзновената младост към тъжните прозрения на старостта, от авантюрната игра със стиха до осъзнаване на Словото като откровение и като съдба. В тази перспектива се вписват и онези произведения на Сайферт, които зазвучават за първи път в превод на български език. Нелучайно сред тях доминират мемоарните есета – те не само ни доближават до неговия вътрешен свят, не само ни завладяват с истинността и красивата тъга на преживяното, но възкресяват онези литературни приятелства, чрез които се реконструира както личността на Сайферт, така и духовното съдържание на един изминал век.

Жоржета Чолакова

* Всички публикувани броеве на сп. „Славянски диалози“ са достъпни на сайта на списанието – <https://dialozi.uni-plovdiv.bg/>

Стихотворения от Ярослав Сайферт

БЕЗВЕТРИЕ

В безветрието на стари рани,
в дантелите на пошлостта,
в перата на лениви врани,
които в ниското летят,
тревожни сънища живеят:
мъртвецът гледа от пръстта
светлинните видения,
танцуващи със лекота
по улиците на Ниневия.

Ябълка от скута, 1933

Превод от чешки: Жоржета Чолакова

ВИКЪТ НА СТРАШИЛИЩАТА (Откъс)

Напразно се хващаме за летящите паяжини
и бодливата тел.
Напразно опираме пети в земята,
за да не бъдем въвлечени тъй бързо
в она мрак, който е по-черен
и от най-черната нощ,
в която липсва короната на звездите.

Всеки ден срещаме някого,
който неволно ни пита,
без дори да отвори уста:
Как? Кога? И какво после?

Още малко да потанцуваме
и да подишаме ароматния въздух,
та дори и с примка на шията.

Обелискът на чумата, 1977

Превод от чешки: Вътьо Раковски

Времето като (не)вербален концепт

В развоя на културната цивилизация концептът *време* (tempus) винаги е будил интереса на търещия човек. В настоящото изложение ще бъде представена малка част от една действително необозрима тема – тази за времето като вербален и невербален концепт, но трябва да се изтъкне невъзможността да се разгледат подробно избраните аспекти. Ще се опитаме да коментираме огромните перспективи за размисъл и анализ, като поставим акцент върху лингвистичното време.

От древни времена досега много философи, учени и теолози са се опитвали да дадат определение за понятието време, но не се е стигнало до единно и непротворечиво мнение за неговата същност, което да удовлетворява всички сфери на познанието. Още Аристотел и св. Августин са размишлявали върху времето и неговото отражение в човешкото съзнание, като в основата на опитите за дефиниция е стоял един и същи екзистенциален въпрос: *Ние ли сме във времето, или времето е в нас?* На св. Августин се приписват думите: *Какво е времето? Ако никой не ме пита, го знам, но ако искам да обясня какво е, на този, който ме пита, не знам.* Времето за Августин Блажени не представлява нещо физично, което може да се „пипне“ или измери. Според него човекът не може да го контролира, но пък времето може да контролира човека. Великият философ и теолог смята, че времето съществува, докато ние съществуваме, и не можем да опишем същността му, но можем да докажем, че то е в нас и във всичко около нас чрез периодичните събития и движения, които още от древността, са служили като стандарт за измерването му. Примери за това са въртенето на Земята около Слънцето, фазите на Луната, движението на махалото или биенето на сърцето.

Що се отнася до съвременната наука, теорията на А. Айнщайн за относителността доказва, че времето не е самостоятелна единица, а заедно с пространството образува т.нар. единен пространствено-времеви континуум, като според известната теория Вселената има три пространствени и едно времево измерение. Времето е неотделимо от останалите три координати и равнозначно на тях; то зависи от движението на наблюдателя и от гравитацията. От Специалната теория за относителността (СТО) става ясно, че времето не е константна единица, а относително измерение. Общата теория на относителността (ОТО) обединява постиженията на СТО и откритията, свързани със закона за всеобщото привличане на И. Нютон, като се заема и с дефинирането на гравитацията – основно геометрично свойство на времепространството – изкривяване, причинявано от обектите с маса, което може да бъде различно в зависимост от количеството материя и от енергията на съответния обект. Времето е и основна физическа величина, чрез която се измерват продължителността и последователността на поредица от събития.

Доказано е, че когнитивните процеси оформят самия език, но той от своя страна влияе върху развитието на мисълта, защото структурира мисловните процеси и може да ги фокусира. Времето в езика се свързва с човешката представа за tempus, в противен случай не бихме намерили обяснение на факта, че то въобще не присъства като категория в съзнанието на дадени езикови общности (например индианците *амондава*, живеещи в джунглите на Амазонка, нямат понятие за време).

Всяка дума, която човек избира да използва в речта си, изпълнява определена функция. Смята се, че основните части на речта, определени да изпълняват базисните функции в езика, са глаголът, съществителното, наречието и прилагателното. Защо точно те? Можем да кажем, че в човешкото съзнание представата за времепространството се е реализирала и на подсъзнателно ниво под формата на една координатна система в две направления. Човекът се опита да опише заобикалящия го свят с думи, които разпределя по координатната система според това – дали са динамични, т.е. принадлежащи на времето, или са статични, т.е. принадлежащи на пространството. Така основна роля имат глаголите като изразяващи действие и съществителните като изразяващи статичност. Допълнителна роля играят наречията и прилагателните, които придружават глаголите и съществителните и обогатяват значе-

Полина Табакова

ния им. Да вземем за пример признака, който се съдържа в корена на лексемата *богат*. Ако трябва да натоварим този признак с действие, езикът го „облича“ във формата на глагол, така се образува лексемата *забогатявам*. Ако този признак трябва да изрази статичност, езикът го „облича“ във формата на съществително и така се получава лексемата *богаташ*. По същия начин се образуват и останалите думи, придружаващи основните – наречието *богато* и прилагателното *богат*. Следователно можем да кажем, че основен експликатор на идеята за времето във всички езици е най-често глаголът, но това не е задължително, защото той е носител на логическото понятие за време, което изразява чрез граматическата категория време. Както може да се предположи, темпоралните наречия също експлицират представата ни за време (напр. *вчера*).

В една своя известна статия от 1965 г. езиковедът Е. Бенвенист за пръв път разграничава физичното време от психологическото време, хронологическото време и лингвистичното време (Е. Benveniste. *El lenguaje y la experiencia humana*). Той изтъква, че физичното време представлява единен континуум, безкраен и линеен, външен за човека. Корелат на физичното време в съзнанието на хората е т.нар. психологическо време, което се изразява в опита и познанията на всеки отделен индивид, свързани с хода на времето. Всеки човек го усеща по различен начин (бързо или бавно), например според дейността, която върши, според настроението, без да се отчитат обективни начини за измерване, като дни, часове, години и т.н. Известно сравнение, често приписвано на А. Айнщайн, гласи, че когато мъж седне с красиво момиче за един час, на него му се струва, че е минала една минута, а ако същият мъж трябва да седне върху гореща печка за една минута – ще му се стори, че това е продължило доста повече. Хронологическото време от своя страна трябва да се разграничи от психологическото време. Това е времето на обективните събития и представлява начинът, по който се отмерва абстракцията, наречена време. Събитията се ситуират едно спрямо друго така, че между тях възникват отношения на предходност, едновременност и следходност. Най-пряко свързано с лингвистичното време е именно хронологическото време. Точно то със своите характеристики се проектира в човешкия език. Лингвистичното време се организира около един ориентир, който в повечето езици обикновено е моментът на говорене (но не абсолютно винаги), защото става дума за подвижен ориентир, който може да се мести по темпоралната ос. Възможностите за съотнасяне спрямо дадения ориентир (най-често момента на говорене или друга референция) са три: предходност, едновременност, следходност.

В „Курс по обща морфология“ (2015) И. А. Мелчук описва сло-воизменителните категории, изразяващи пространствено-времеви координати, и изтъква, че „езиковите координати са неточни („размити“) в смисъл, че словоизменителната категория никога не изразява точно измерени величини – тя обикновено се опира на твърде приблизителни (умишлено приблизителни!) понятия, като например ‘голямо разстояние’ – ‘малко разстояние’, ‘отпред’ – ‘отзад’, ‘до’ (= преди) – ‘след’, и др. под.“ (Мелчук 2015: 58 – 59). Оказва се, че естествените езици са много „по-чувствителни“ към времевите координати, отколкото към пространствените. Изглежда, че това е характерно за всички естествени езици – пространствените категории да са много по-малко „граматикализирани“, отколкото времевите. Към пространствените граматически категории И. Мелчук отнася дейкиса и локализацията, като отбелязва, че те „характеризират предимно обектите, т.е. участниците във фактите, а не самите факти (макар че последното също не е изключено)“ (Мелчук 2015: 51), а времевите координати от своя страна характеризират фактите. Според автора абсолютното време е тясно свързано с различните видове аспекти и с наклонението.

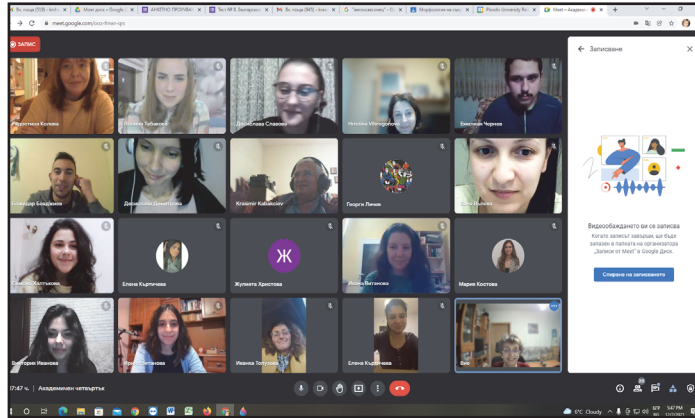
Любопитно е, че макар и рядко, категорията време може да бъде релевантна и за съществителните. В този случай обаче тя характеризира не времевата локализация на дадения обект, а отделен отря-

Впечатляващи дебюти на млади филолози в рамките на инициативата „Академичен четвъртък“

На 18 ноември и на 2 декември 2021 г. в дистанционен формат се проведеха две научни събития, организирани от Лингвистичния клуб в ПУ под надслов „Академичен четвъртък“. В рамките на тази традиционна инициатива студенти и докторанти представят свои научни разработки и защитават идеите си пред компетентна аудитория, получавайки ценни препоръки и насоки за бъдещата си работа от страна на по-опитни колеги и утвърдени учени.

Лектори по време на двата онлайн семинара бяха Васил Стаменов, докторант по съвременен български език (морфология), с тема „Как българинът разказва за миналото? (Наблюдения върху значението свидетелственост в съвременната глаголна парадигма)“ и Полина Табакова, докторант по съвременен испански език

(морфология), чиято презентация беше озаглавена „Времето като (не)вербален концепт“.

Сред слушателите бяха както членове на клуба, така и студенти от различни филологически специалности, докторанти и доктори по филология. Трябва да се отбележи колоритното присъствие на д.ф.н. Красимир Кабакчиев – англицист и преводач, който се включи активно в обсъждането на разработките и оцени високо представянето на лекторите. И двете презентации породиха множество въпроси и оживени коментари сред аудиторията.

В настоящия брой на вестника се публикува текстът на Полина Табакова, изготвен по темата на презентацията ѝ. Приятно четене!

Докт. Радостина КОЛЕВА,
Лингвистичен клуб „Проф. Борис Симеонов“

➔ От стр. 16

Времето като (не)вербален...

зък от неговото съществуване.

Пример за субстантивно време наблюдаваме в езиците от макросемейство тупигуарани (Южна Америка) – гуарани и сирионо. В тях съществителното във формата за минало време има значение 'това, което е останало от дадения обект', а във формата си за бъдеще означава 'това, което ще стане с определения обект'. Така 'дърво' в минало време означава 'пън/загинало и полуизгнило дърво', а в бъдеще време ще означава 'филиз на дърво'. За илюстрация на субстантивното време ще използваме пример от езика гуарани. Маркерите за време на глагола в гуарани не съвпадат с показателите на субстантивното време, докато в сирионо глаголт има същите времеви маркери, каквито и съществителното. В сегашно време, т.е. в немаркираната грамема, словосъчетанието от съществителните *президент* и *рeпублика* означава *президент на републиката*. В минало време, след като се прибави морфемата за предходност, словосъчетанието придобива значението *бившия президент на републиката*. Съответно в бъдеще време, след като се добави маркерът за следходност, словосъчетанието придобива значението *новоизбрания президент*, на когото предстои да встъпи в длъжност.

И. Мелчук обръща специално внимание и върху въпроса за асиметрията между минало и бъдеще време. В почти всички естествени езици се наблюдава превес на глаголните форми, изразяващи идеята за минало. Причината за това своеобразно неравенство се дължи на факта, че в човешкото възприятие бъдещето изглежда по-малко реално и по-малко определено в сравнение с миналото, което се възприема по-отчетливо и с по-голям брой детайли точно защото е станало част от човешката опитност. Това е причината в минало време да се разграничават повече глаголни значения, отколкото в бъдеще.

Представата ни за времето се предопределя от езика, който говорим, като наследство от нашите прадеди. Учени от Ланкастърския университет са направили проучване, което доказва, че усвояването на нов език променя представата ни за времепространството. Лингвистичният експеримент показва, че хората, които владеят два чужди езика на много високо равнище, осмислят времето по различен начин в зависимост от контекста, в който определят продължителността на дадено събитие. В различни езикови общности представата за продължителността на времето се базира на възприятието за протичането му като обем или като дължина (разстояние) – в някои езици се казва *кратка почивка*, а в други – *малка почивка*. Проучването показва, че **хората, които владеят два езика**, несъзнателно използват умело и двата начина за обозначаване на времето в зависимост от езиковия контекст, и потвърждава тезата, че

ученето на чужд език не е само трупане на нови думи – новият език е нова култура, а също и

нови представи за време и пространство.

Възприятията за времепространството се проектират не само в езика, но и в невербалната комуникация, която е част от социокултурата на всяка общност. Важна част от системата на невербална комуникация е т.нар. хронемика – тази част от невербалната комуникация, която е свързана с начина, по който дадена културна общност възприема и използва времето. Хронемиката разглежда представата на различните култури за времето – като нещо абстрактно или конкретно, материално или не, и изследва причината за това възприятие. Нейн предмет е и разпределянето на времето в различните култури – разделението на часове, минути, дни, месеци, планирането на времето, възможността да се правят няколко неща наведнъж, точността и закъсненията в различните езикови общности. Управлението на времето в отношенията ни с хората (лични и работни срещи, гостуване), продължителността, траенето на знаците от другите системи за комуникация (продължителността на прегръдката, на целувката), продължителността на сричките или паузите, които правим, докато говорим, също са аспект на хронемиката като част от невербалната комуникация. Обикновено смятаме, че бъдещето е пред нас, а миналото – зад нас. Като пример можем да посочим интересното заключение, резултат от експерименти, че английският човек при мисълта за бъдещето подсъзнателно се накланя напред, а при размишляване за миналото – назад. По друг начин се държи обаче един боливийски индианец аймара – когато разказва за миналото, се накланя напред, а когато говори за бъдещето – назад. Това поведение е свързано с неизвестното бъдеще, което е невидимо и скрито зад гърба ни, докато миналото е ясно и се намира пред очите ни.

Можем да обобщим, че пространствено-времевият континуум се проектира в човешкото съзнание, като намира отражение в мисълта и съответно в езика на хората. Лингвистичното време се базира на хронологичното възприятие на човека за събитията. Времеви категории се отличават с по-висока степен на граматикализация, отколкото пространствените.

Различните културни общности разбират времето и пространство по свой собствен начин, което влияе на цялостното им възприятие за света, така че времето като невербален концепт също е поле, което определено заслужава още по-задълбочени проучвания.

Полина ТАБАКОВА,
докторант по съвременен испански език,
Лингвистичен клуб „Проф. Борис Симеонов“

Екип от ФИСН разработи система, следяща за удобството на пътниците в градския транспорт

Време е за S.M.A.R.T. решения! Проектът INNOAIR се стреми към специфични, измерими, постижими, релевантни и обвързани с времето решения – създаване на устойчива и икономически разумна система, отговаряща на предпочитанията и увеличаваща удовлетвореността на гражданите от обществения транспорт.

Забързаното ежедневие изисква все повече да предвиждаме точно време за превозване, а основният проблем на местните администрации остава проблемът за качеството на въздуха. Големите градове са най-засегнати от проблемите на съвременното. Използването на лични автомобили наред с удобствата, които предоставят, поставя все по-често пътниците в затруднения и ги кара да търсят други начини за придвижване в градска среда. Решенията, свързани с моделиране на задръстванията, закъсненията на градския транспорт, зелен транспорт при поискване и зони/коридори с ниски емисии, представляват интерес не само за София, но и за други градове в страната, които изпитват проблеми с концентрацията на населението.

Решението се крие в осигуряване на по-голямо удобство за пътниците и предоставяне на възможности за избор на алтернативни варианти за транспорт, отговарящи на техните нужди. INNOAIR е първият български проект, финансиран от инициативата „Иновативни дейности за градско развитие“ (Urban Innovative Actions) на ЕС, която насърчава тестването на иновативни решения в съвременна градска среда.

През първата фаза на проекта INNOAIR са разработени експериментални модели в тематичната област „иновативни решения за мобилност и зелено придвижване“. Прилагането им позволява да се апробира набор от координирани инструменти, които водят до:

- „Зелен обществен транспорт при поискване“, формиран от платформа с машинно обучение и усъвършенствани аналитични възможности, който се поддържа от електрически мимиавтобуси;
- Модели за анализ и намаляване на негативните ефекти от задръстванията;
- Геопространствени градски зони с ниски емисии, предотвратяващи навлизането на превозни средства в центъра на града и определени зони в замърсени дни;
- Зелени коридори за активен транспорт.

Като алтернативна форма на обществен транспорт, която придобива все по-голяма популярност в редица страни, транспортът при поискване (on-demand transport) дава комплексно решение на проблемите със задръстванията и замърсяването на въздуха. Зад неговата атрактивност стоят особеностите, и най-вече предимствата, които той притежава:

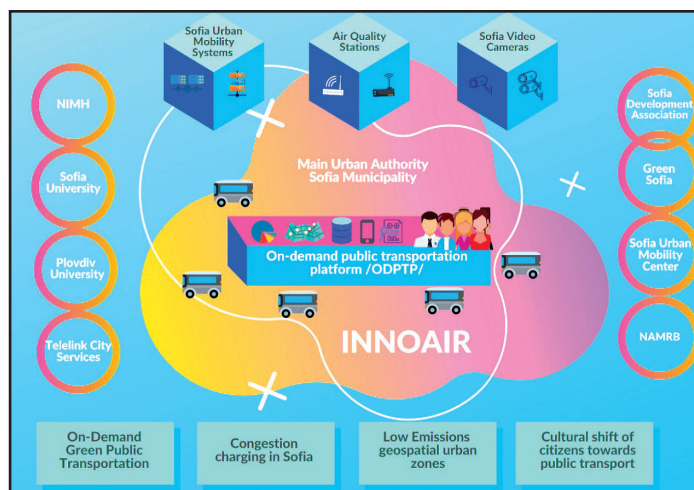
- Гъвкав е – не се придвижва по разписание, а само когато има конкретно търсене.
- Оптимизира транспортната инфраструктура – дава конкретни решения за оптимизиране на обществения транспорт, което води до по-екологична градска среда, както и облекчаване на трафика.
- Има социално въздействие – дава възможност пътниците да споделят своето пътуване като преживяване с други потребители на тази услуга и да се чувстват съпричастни към тази идея.

Обичайно този вид транспорт включва използването на по-малки превозни средства, движещи се по зададени от пътниците маршрути. Потребителите чрез мобилни приложения могат да резервират пътувания и място на качване и слизане според нуж-

Проект: INNOAIR „Иновативен обществен транспорт, отговарящ на търсенето на потребителите, за по-чист въздух в градска среда“ (Innovative demand responsive green public transportation for cleaner air in urban environment)
<https://innoair-sofia.eu/bg/>

дите си. Макар опитите за внедряването му да са насочени главно към големите градове, има практики за прилагане на системата и в по-малки населени места. В тази посока можем да споменем и някои добри практики от други държави. Например системата за повикване или т. нар. „селски автобус“ на транспортната компания Wartburgmobil наскоро замени редовните автобусни превози в

определени райони на оперативната зона около град Айзенах в Западна Тюрингия. Услугата е подобна на добре познатите услуги за мобилност при поискване, които се прилагат най-вече в градските райони. Автобусът може да бъде поръчан до един час преди желаното пътуване и след това се движи между спирките на редовния градски транспорт. Резервациите могат да се правят по телефона или на началната страница. Цената е същата като за редовния обществен транспорт (1,60 € – 2,90 € за едно пътуване). Описаната тук система е предназначена преди всичко да осигури предоставянето на обществен транспорт в

селските райони, където услугите на обществен транспорт се намаляват във все по-голяма степен. <https://www.interregeurope.eu/policylearning/good-practices/item/4827/on-demand-bus/>

Друг подобен пример е община Niepołomice (близо до Краков, Полша), която искаше да направи обществения си транспорт по-ефективен и удобен за пътниците, като същевременно намали разходите и емисиите чрез намаляване на броя на ненужните пътувания. Тяното решение беше системата Tele-Bus, автобусна услуга при поискване, без редовни маршрути или разписание, работеща в три района с ниска плътност на населението. Потребителите могат да заявят пътуване между всеки две от 77 спирки в зоната на покритие, до 30 минути преди необходимото тръгване. Основните потребителски групи са пътуващи до работното място работници, студенти и възрастни хора и въпреки известното първоначално противопоставяне на отмяната на традиционните автобусни услуги системата DRT вече има средно повече от 3500 потребители на месец, нараствайки от около 300, когато системата беше пусната през 2007 г., благодарение на непрекъснатите комуникационни усилия и фокуса върху доброто обслужване.

https://www.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/plp_uploads/policy_briefs/2018-06-27_Policy_Brief_Demand_Responsive_Transport.pdf

Концепцията „green on demand transport“ е водеща в проекта INNOAIR. Ключовата особеност при нейното прилагане е, че тя резонира с желанията на потребителите, видени през техния поглед и отразяващи техния начин на живот. Ако до момента се предлагаша готови и масово прилагани варианти за транспорт в градска среда, тук акцентът се поставя върху потребителя като водеща фигура в процеса на търсене и предлагане на адекватни решения при пътуване. Обръща се внимание не само на

Научен семинар на тема „Да запознаем обществото с ролята на медицинските физици“

Традиционният семинар, посветен на Международния ден на медицинската физика, който от 2013 г. насам се провежда в Пловдив, тази година се състоя на 8 ноември. Събитието, организирано с подкрепата на Българското дружество по биомедицинска физика и инженерство (БДБМФИ), Съюза на учените в България – клон Пловдив, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и Медицинския университет – Пловдив, бе посветено и на честването на 50-годишнината от създаването на БДБМФИ. Отбелязан беше рожденият ден на Мария Склодовска-Кюри – първата жена медицински физик, и се подчерта съпричастността на медицинските физици към Международния ден на рентгенологията. Поради пандемичната обстановка в страната събитието се състоя онлайн в платформата Google Meet.

Целта на Международния ден на медицинската физика е да се насърчи и популяризира нарастващата роля на медицинските физици в клиничната медицина, науката, обучението и развитието на медицинската техника в световен мащаб. По традиция темата на нашия семинар е идентична с тази, определена ежегодно от Международната организация за медицинска физика (IOMP). Тази година всички събития по света, посветени на този празник, минаха под наслов „Да запознаем обществото с ролята на медицинските физици“. Идеята е да се популяризира професията „медицински физик“, която беше официално призната от Международната организация по труда (ILO) и вписана в Международната стандартна класификация на професиите със стандарт ICSO-08 в две професионални направления: физика или инженерство и здравеопазване.

Мария Склодовска-Кюри

В клинична среда медицинските физици работят в екип с лекарите и рентгенолозите и осигуряват качеството и безопасността при използването на медицинско облъчване. В областта на медицинската радиологична физика в България работят около 120 медицински физици, от които 30 са регистрирани като експерти по медицинска физика в едно или повече направления (образна диагностика, нуклеарна медицина, лъчелечение). Те обслужват 22 отделения по лъчелечение, 21 звена по нуклеарна медицина и голям брой звена по образна диагностика в болничната и извънболничната помощ, използващи над 2500 рентгенови уредби. Въпреки това тяхната работа не е достатъчно видима за обществото.

По традиция семинарът в Пловдив започна с видеозапис на поздрава на президента на IOMP – Мадан Рехани. Поздравителни адре-

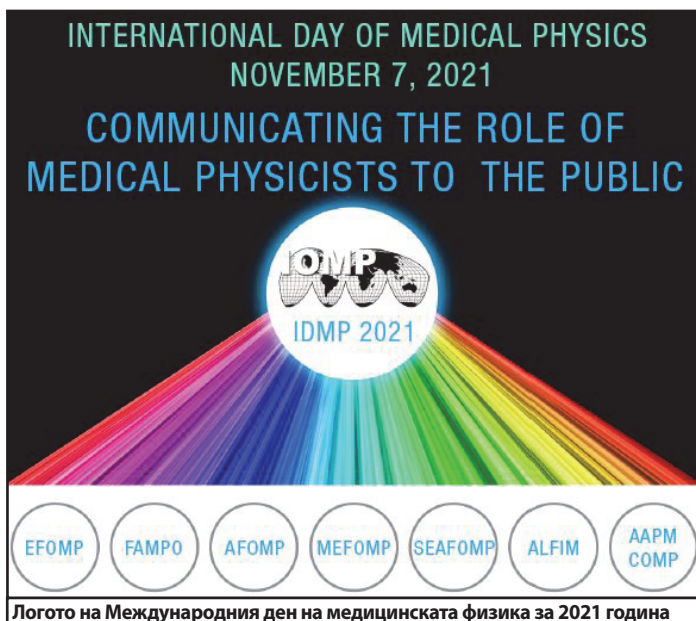
Екип от ФИСН разработи...

➔ От стр. 18

рационалните мотиви при избора на конкретен вид транспорт, като продължителност на пътуването, време за чакане, сигурност на пътника за смятане на времето за пристигане в крайната му точка и други, но и такива аспекти, като стил на живот, привързаност към конкретен транспорт, холистични мотиви, комфорт при пътуване, удоволствие и други. Комплексно се отчита влиянието на тези ключови индикатори върху предпочитанията и равнището на удовлетвореност на пътниците, а водещо е качеството на обслужването. Една част от дадените решения, базираци се на оценяването на потребителската удовлетвореност, са свързани с разработването на аналитични и самообучаващи се системи, които да предлагат оптимизирани маршрути и графици за пътуване.

Продължава изпълнението на дейностите по проекта, като периодично ще ви запознаваме с най-интересните резултати.

Изследователският екип от ФИСН

Логото на Международния ден на медицинската физика за 2021 година

си бяха поднесени от проф. Славик Табаков, King College London – бивш президент на IOMP и заместник-председател на IUPESM, от проф. Жения Василева – експерт по медицинска физика на Международната агенция за атомна енергия, Виена, от проф. Мишел Израел – председател на БДБМФИ, от проф. Мариана Мурджева – ректор на МУ – Пловдив, от Борислава Падила – специалист по маркетинг във фирмата „Сименс“, Германия.

С доклади и като слушатели участваха медицински физици от България, Великобритания, Австрия и Германия. Виртуалната аудитория беше изпълнена с клинични медицински физици, преподаватели по медицинска физика, лекари, студенти от бакалавърската и магистърската програма по медицинска физика на Пловдивския университет. Темите на представените доклади обхващаха различни аспекти на медицинската физика – образна диагностика, радиология, нейонизиращи лъчения, магнитно резонансна диагностика, стереотактична радиохирургия с кибер и др. Участието с доклади на студентите от магистърската програма „Медицинска радиационна физика и техника“ при ПУ – Илина Александрова и Христо Делев, показва техните задълбочени познания, опит и ентузиазъм за работа в тази отговорна професионална област.

Семинарът завърши с оживена дискусия за бъдещето на медицинската физика и техниката в световен мащаб, за проблемите и предизвикателствата пред медицинската физика в България, за образованието по медицинска физика у нас.

Доц. Тодорка Димитрова представи идеята за нова магистърска програма по медицинска физика на английски език, която се разработва съвместно от СУ „Св. Климент Охридски“ и ПУ „Паисий Хилендарски“ в рамките на проекта МОДЕРН-А (BG05M2OP001-2.016 „Модернизация на висшите училища“), финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“.

Беше обърнато внимание на това, че освен като специалисти в медицински диагностични и терапевтични центрове медицинските физици работят в лаборатории по дозиметрия и радиационна защита; радиохимични и радиоокологични лаборатории; фирми за медицинско уредостроене, фирми за трудова медицина; центрове за медицинска информатика и др. Медицински физици преподават в катедрите по медицинска физика и биофизика към медицинските университети в цялата страна, а също така и в изследователски центрове на научни институти и университети.

Доц. д-р Тодорка ДИМИТРОВА –
ръководител на магистърската програма
„Медицинска радиационна физика и техника“;
научен секретар на СУБ – Пловдив, и председател на секция „Физика“;
член на УС на БДБМФИ

I НАГРАДА

Неспящата красавица

ЗА ПРОЗА

Двайсет и осми февруари, 16:34

Габриела Дамянова

превърне в катастрофален провал, че шепа хора си играем на богове.

Дано децата някога ни простят. Моля се на Бога, в който никога не повярвах, след време да разберат. „Всичко е в името на Познанието“ – на ден това го чувам по десетина пъти. Така се утешаваме, така успяваме да заспим – вярвайки, че всички ужаси, които предстои да извършим, са в името на нещо голямо, на нещо отвъд простото ни човешко разбиране, нещо, което ще откряне вратата към нов свят. Трудно се поглеждам в огледалото, мразя да гледам и ръцете си – знам какво са извършили, знам какво аз съм извършил и колко още предстои.

Непрестанно мисля за онзи ден – онзи твърде хладен седемнайсети септември, в който започна всичко. И още виждам лицата на майките – плашещо невъзмутими и студени. Толкова се надявах да кръщят, да удрят, да плачат – но те не помръдваха. Взимахме децата им – деца, които никога повече нямаше да видят, а те стояха безмълвни и безизразни, сякаш бяха в транс.

Седемдесет и седем – толкова бяха всички деца. Символика, разбира се – онези „горе“ я обичат. Всичко е пълно с тройки, седмици и деветки... Всяко от децата отведохме в отделна бяла стая, сетне им дадохме лист и молив и им казахме, че разполагат с двамадесет минути, за да решат теста. Един тест, с един въпрос. А отговорът щеше да реши целия им живот.

„Дано не се справят – мислех си тогава. – Дано сме сгрешили с подбора.“ Никога не грешим, естествено. Знаех го добре. Но все пак дълбоко вътре в мен трептеше светлината на надеждата, че може би, може би някаква необяснима сила ще спаси бедните деца и ще сложи край на още незапочналия ужас.

Но тринайсет от отговорите бяха различни, точно както бяхме прогнозирали. Тринайсет деца никога повече нямаше да съществуват – те бяха „избрани“ – точно така ги записахме в документите: „Избраните“. Отведохме ги с хеликоптери до база „Шумер“, а колкото до останалите – никой не знае какво се е случило с тях. Никой и не пита.

Осми март, 20:36

Всеки един от нас, създателите на експеримента, трябва да отговаря за едно от децата. Разбира се, ние им дадохме нови имена – не можем да допуснем в анализите на историята да съществуват безличните Томи или Ана. На техните места сега има Ищар и Нергал.

Инана – така се казва десетгодишното момиче, за което трябва да отговарям. Не мога да забравя първия път, когато я видях – сивосините ѝ очи, влажни и зачервени от плач, се впиха в мен с толкова надежда за избавление, че мигом извърнах поглед, защото знаех, че щях да отнема цялата невинност и човечност от това дете.

Инана стои затворена в малка мрачна стая, намираща се в подземните тунели на „Шумер“ – няма прозорци и единствената светлина в помещението идва от люлееща се от тавана крушка – затвор, от който тя никога няма да си тръгне. Стените на стаята са олющени и издрани – така и не събрах смелост да попитам от какво. Или от кого. По пода на места се забелязват плитки резки, наподобяващи букви, но езикът ми е непознат. В стаята има само един дървен стол, нищо друго.

Днес, когато отидох при нея, тя се бе свила на него, бе обгърнала коленете си с ръце и тихо хлипаше.

– Искам вкъщи – каза.

Кипващият гняв и безсилие в мен искаха да ѝ отвърнат, че повече никога няма да си отиде вкъщи, повече никога няма да има живота, с който бе свикнала. Но не можех.

– Страх ме е – прошепна тя.

Страх. Аз също се страхувам. Боя се от това, в което ще я превърна. „В името на Познанието“ – за това вършим всички тези злодеяния и само така можем поне малко да утешим душите си, ако въобще още имаме такива.

– Ще те пуснем да си отидеш, ако останеш будна двамадесет и три дни – обясних ѝ, докато се правех, че записвам нещо много важно в бележника си, но всъщност не исках да я поглеждам, нямаш сили за това.

– Но защо? – запита Инана.

– Защото... Защото прекарваме една трета от живота си в сън. И все още никой не може да каже със сигурност защо ни е необходимо да спим. Но ние... вярваме, че състоянието на сън скрива Познанието от нас. И ако останем будни, ще отключим способности, за които не сме и подозирали.

– Какво Познание?

Как можех да ѝ обясня? Исках просто да ѝ кажа, че не знам, че не съм сигурен, че всичко е един огромен експеримент, който може да се

– Познанието за това откъде идваме, кои сме и какво можем.

– Но аз не знам отговорите...

Тя не можеше да разбере. Нито пък аз можех да ѝ обясня, защото сам не съм сигурен, че разбирам.

– Не е нужно да ги знаеш – отвърнах. – Просто трябва да не заспиш – останалото е моя грижа. А това ще ти помогне.

Дадох ѝ да изпие едно от лекарствата, върху които „Шумер“ работеше през последните седем години – „Сълзите на Морфей“. Хапчето ще я държи будна – бори се срещу вродения ни инстинкт за заспиване и пренастройва мозъка.

– Всички деца на света ли взехте? – хладни ледени остриета пропъзяха по гърба ми, когато ме попита това.

Не можех да ѝ кажа, че я бяхме наблюдавали през последните три години. Нея и другите седемдесет и шест деца. Не можех да ѝ кажа и че нейните учители и родители ни я „дадоха“. Поведението ѝ, жестостите, думите, мисленето – всички те бяха направили впечатление, бяха отбелязани някъде, а сетне – доклаждани. Майките... Майките стояха като издялани от мрамор, децата им пишяха – още ги виждам пред очите си.

– Не, не всички – не знаех какво друго да ѝ отговоря, не знаех как да взема върху плещите си поне капка от ужаса, изписан по лицето ѝ, поне малко от страха, който бе стиснал крехкото ѝ сърце и не ѝ даваше да диша.

– Няма ли да се разболея, ако не спя? – продължаваше да пита тя.

– Не – знаех, че щеше. – Не се бой.

Девети март, 17:09

Чувам я да пее. Тъничкият ѝ глас се носи из цялото мрачно подземие, просмуква се в хладните стени и напомня, някак съвсем не на място, на църковен хорист в огромна катедрала.

Отидох да я видя – стоеше на пода, облегната на стената. Не ме погледна, когато влязох при нея, а щом я попитах как се чувства, отвърна, че е уморена. Засега се справя отлично – осигуряват ѝ храна, вода, баня. Очите ѝ са леко зачервени, но иначе всичко върви добре.

Когато излязох от стаята, тя продължи да пее.

Единадесети март, 21:00

Смях. Очаквах какво ли не, но не и смях... Инана се смееше през целия ден – истеричен, раздиращ гърлото смях, който бавно, но сигурно разяжда цялата ѝ детска невинност. Очите ѝ сега са оградени от черни кръгове и почти не докосва храната си. Разхожда се напред-назад в тъмната стая и пред себе си виждам като че ли диво животно, затворено в клетка, а не човешко същество.

– Защо се смееш? – питах я.

– Защото не можеш да ги видиш! – отвърна тя през смях.

Днес наредих да монтира в стаята ѝ камера и говорител. Знам, че е близо – времето, в което ще е невъзможно да се влиза при нея, защото човешкото в детето постепенно избледнява и нямам представа какво идва на негово място.

Тринайсети март, 19:57

Състоянието ѝ се влошава. По цял ден крещи. Писъците ѝ, пронизителни и непрестанни, и сега отекват из цялото подземие. По някое време ме спират и тя започва да плаче – последният ужасяващ вик на нейната невинна и чиста детска душа, която бавно гасне вътре в нея.

Понякога си говори сама, дори имам чувството, че в стаята ѝ има още някого.

– Защо ме остави да те забравя? – чух я през говорителя. – Скоро пак ще се срещнем.

Влизането при Инана е почти невъзможно – щом се приближава, за да ѝ дам лекарството, започва да ръмжи, а в кървясалите ѝ очи виждам гняв и болка. Имам чувството, че иска да се нахвърли върху мен и да ме разкъса.

Думите ѝ стават все по-неразбираеми, дрехите ѝ са накъсани, а ръцете ѝ – издрани.

Дано някога ни простят за всичко, което вършим...

Петнайсети март, 20:17

Инана вече не се храни – налага се венозно да я поддържа жива, иначе ще умре от глад и жажда. Питах я защо отказва да се храни и тя отвърна, че повече не ѝ е необходимо да яде.

Вече не крещи. Вече почти не говори. Стаята ѝ е толкова тиха. Гледам я през камерата – стои, свита на кълбо в ъгъла, и внимателно разглежда пръстите на двете си ръце – върти ги насам-натам, бавно ги свива и сетне се усмихва.

Да погледнем себе си през обектива на света...

Елка ПЕТРОВА

Върху картата на света има разпръснати безброй дестинации, но хората са тези, които придават на географските координати значимост, като с необикновена творческа умелост им поставят рамки, пречупват облика им и ги даряват с име. Така постепенно върху глобуса се появяват разнообразни пъстроцветни селища, с които вековете непрестанно си играят. Сред тези места е и древният Пловдив – особена вселена от езици, традиции и култури, скъпата чужди истории, вечно копнеещи за своя нов читател. Понякога човечите, чието ежедневие маршрутира между криволичетите улици и новосъздадените сгради, познават твърде добре града и разказите му и не биха могли да го препрочетат отново, по различен начин. Ето защо като продължение на международните инициативи по проекта „Пловдив – от мултиезиков и мултикултурен център на Източна Румелия до Европейска столица на културата“ бяха проведени в периода 1 – 29 октомври 2021 г. онлайн интервюта със студенти, изучаващи български език в Китай и Япония.

Помолихме нашите чуждестранни приятели да ни разкажат какво са научили за малката далечна страна България, какво знаят за стария Пловдив. Искахме да чуем какви са мечтите и очакванията им, какъв би бил пътят им, ако имат възможността да пътуват в нашата посока, да се впуснат в приключението и да ни посетят. Вслушахме се в думите им, желяещи да погледнем себе си през един непознат обектив, да разчетем отново облика си през очите на света.

Някои от вълнуващите мечти и виждания, които ни споделиха събеседниците ни по време на разговорите, са:

„Българският език е интересен, вълнуващ и рядък. За мен Пловдив е умален модел на цяла България, пъстроцветна палитра от хора, тра-

Stories create community, enable us to see through the eyes of other people, and open us to the dreams of others...

диции и обичаи. Бих искала да се срещна с възрастни хора, които да ми разкажат своите лични истории от миналото, да ми споделят своите радости и болки” – 琦欣 (избрала европейско име Яна, следва славянски езици в Пекин, Китай).

„Пловдив е мъничка вселена, която очаква своя откривател. Бих искал да науча повече за историята, архитектурата, традиционната храна, а и да изслушам някои непознати за мен разкази” – 王资巨 (избрал европейско име Ладислав, следва славянски езици в Пекин, Китай, като специално е избрал да изучава български език).

„Пловдив за мен е мечта, бих искала да го посетя, да имам възможността да се наслажда на фестивалите и галериите, да науча повече и за езиковите контакти,

защото българският език според мен е очарователен, необикновено възшебство, което по особен начин ме привлича” – 松山芳瑛 (Хана Мацуямова, следва славянски езици в Токио, Япония).

Беше изготвено кратко видео, което обобщава и представя всичко научно от разговорите с международните ни далечни приятели. Видео е достъпно на сайта на проекта (<https://blogs.uni-plovdiv.net/>) и на фейсбук страницата му (Пловдив – мултиезиков и мултикултурен център). Но оставихме страницата недописана, книгата – разгърната, видеото – с отворен край, защото ще продължаваме да слушаме и записваме разказите за това какъв е обликът на нашия град и неговите жители през обектива на света, за да се превърне картината от днес в своеобразен ключ към бъдещето.

➔ От стр. 20

Неспящата красавица

Понякога поглежда към камерата и мигом потрепервам – сякаш знае, че я наблюдавам, все едно може да ме види.

Усмивната е през цялото време. Някак е успяла да изпочупи зъбите си – изглеждат остри като на акула, а усмивката ѝ е толкова гротескна – миловидното някога детско лице, обезобразено от безумието на мрака, лудостта и безсънието.

Понякога се вглежда в резките по пода, прокарва пръсите си по тях и шепне – сякаш ги прочита и разбира написаното.

– Как е името ти? – попитах я днес през говорителя. – Знаеш ли коя си?

Ивана се усмихна. После бавно вдигна поглед към камерата и отвърна:

– Аз съм от сенките. Познаваш ме, Азazel...

Нарече ме Азazel – предводителя на Адската армия. Това ли е Познанието, което искаме да отключим? Или сме създали нещо, за което не сме подготвени?

Седмнайсет март, 18:58

Вече не влизам в стаята ѝ. В мига, в който ме види, се хвърля върху мен и започва да ме хапе и дращи. Толкова е отслабнала – костите ѝ се виждат през бледата кожа, устите ѝ са сухи, напукани и почти бели, а русите ѝ коси са мръсни и сплъстени.

Наредих да махнат дървения стол от стаята – опасявам се, че може да се нарани.

Стъпва несигурно, залита – краката ѝ са се изкривили, а ръцете ѝ треперят непрестанно.

Станала е толкова свирепа, че лекарите влизат при нея въоръжени – готова е да издере очите на всеки, който се опитва да я доближи. И постоянно ни моли да изгасим лампата в стаята ѝ – толкова отчаяние има в гласа ѝ, толкова жално ни умолява... Попитах я защо иска да стои в пълен мрак, а тя отново отвърна: „Аз идвам от сенките“.

Осемнайсет март, 22:00

Камерата в стаята на Ивана някак се е повредила. Но говорителят още работи.

Днес отново я чух да шепне. В мен се надигнаха едновременно ужас, задето не можех да я виждам,

и вроденото човешко любопитство. На моменти дори вярвам, че може би все пак ще да успеем, ще отключим забравеното Познание и ще разберам кои сме.

– Ивана? – изпитвах сякаш необходимост да разговарям с нея. Знаех, че тя отдавна не е невинното десетгодишно момиченце, и копнеех да узная в какво се беше превърнала.

– Ивана... – повтори механично тя. – Наистина ли не виждате?

– Какво?

– Вашето... Познание – изсъска. Гласът вече не беше нейният. – То не съществува. Търсили сте го на грешното място.

Усещах, че тялото ми трепери. Имах чувството, че тя стои точно до мен, че зловонният ѝ дъх пълзи по врата ми.

– Реалността е сън. А сънят е реалност. Глупаци... търсили сте на грешното място. Тези деца не ви бяха нужни, за да разберете.

Сърцето ми щеше да се пръсне – осъзнах, че се страхувам. Не за себе си. За света, който идва след нас и на който завещаваме целия този кошмар.

– Какво... какво си ти? – попитах я, а гласът ми трепереше.

Ивана се засмя. Някак знаех, че гледа право към повредената камера.

– Аз съм ти, Азazel. Не помниш ли? Аз съм сянката, която живее в теб и във всеки човек. Аз съм твоят страх, твоята болка, твоята съдба. Аз не съществувам. Не ме забравяй...

Тя не продума нищо повече. Вече не можех да чуя дори хрипливото ѝ дишане. Но знаех, че трябва да отида. Съзнавах ясно, че е твърде опасно, но... нещо ме дърпаше към нея, сякаш бяхме свързани.

Припряно отключих скърцащите метални врати – отратителна смрад се разнесе от мрачната стая и закрих носа си с ръка. Лампата едва-едва примигваше и лекичко се поклащаше от тавана.

Стоях, треперещ и чакаш тя да се хвърли върху мен, но ме посрещна само тишина. Камерата лежеше на пода, изтръгната от стената.

А Ивана я нямаше.

Три празнични рецепти от Петър Краевски и Краю Петровски

Тези дни в центъра на обществения интерес са коледните и новогодишните рецепти. Готви народът: суджуци, пържоли, капани, печени пуйки, пълнени прасенца и прочие тъй-нататъци. Да ви кажа, не че искам да се цепа от колектива, но мисля да заложа на по-различна кулинарна стратегия. Ще направя обход по фланговете с три предложения: едното реално, а другите две – социално правдиви. Съвместна продукция със сатиричното ми алтер ето Краю Петровски. Започваме с нещо изпитано, което горещо ви препоръчвам:

Бирена супа срещу Новогодишен махмурлук

От двете тенджери, които са пред вас, вземате лявата или дясната, в зависимост от политическите си пристрастия. Ако сте центрист, избирате по метода „квот такоа“. Всъщност тенджерата е една и съща, но вие все още не го знаете, защото сте под въздействието на алкохола и предизборната агитация. Оглеждате се (нищо, че напомняте Тодор Живков на Ноемврийския пленум на Партията). Ха на бас, че на празничната трапеза има недопити бутилки бира! Познах, нали? Събирате оттук-оттам половин литър в тенджерата и кипвате алкохола заедно с една, две, три, четири (и прочие вперёд) лимонени кори на вкус, а може и без – все пак народната повея е ясна: „Всеки сам си преценя!“

Ако все още не сте се отказали, добавяте супена лъжица брашно, предварително размито в студено мляко. От кого е размито млякото и дали то е прясно, кисело или на прах, все още се уточнява от кулинарните специалисти, но нас тази несигурност няма да ни спре! По-важното е, че получената смес е с плътността на радомирска боза и се добавя към бълбукащата бира на тънка струйка с дебелината на конски косъм. Извинявам се за сравнението. Минете на нов ред.

Разбърквате чорбалавято вещество на вихрени осморки и подправяте това, което е останало в съда, със сол, захар и черно пиперче, както дойде (последното е по Ути Бъчваров, за да има кого да виним при несполука с гозбата). Ако в хладилника ви случайно е останало едно яйце, това е добра поличба – новата година ще е на берекет! Хващате яйчицето и рязко го удряте в ръба на масата, мислейки за някой политически деец. После разбивате съдържимото с останалото брашно (опа, май забравих да ви предупредя, че трябваше да заделите 50-ина грама) и останалото мляко (дано не сте го личнали цялото в тенджерата, но и така да е, важното е да сме здрави!).

Каквото и да мислите, преодолявате импулса да пратите всичко по дяволите и добавяте подозрителната консистенция във варивото. Упорито избягвате да мислите за сцената с трите вещици

Петър Краевски е роден в Пловдив. Магистър по английска филология в ПУ „Паисий Хилендарски“. Доктор хонорис кауза на в. „Пловдивски университет“. Автор на три хумористични книги: „Стриптиз по всяко време“, „Вятър от консерва“, „Ало, как сте?“, на три стихосбирки: „Сомнамбул“ (Национална награда „Светлоструй“ за 2006 – 2008 г.), „Изгорени писма“, „Хумус“, както и на романа „4at, или Сбогуване с Аркадия“ и на сборника с хумористична проза „Операция Райски газ“. Присъства като автор в *Антология на българската епиграма*, *Антология на българския афоризъм*, *Антология на балканския афоризъм*, *Електронното издание за световни афоризми: Aforistica/mente* и др. Лауреат на конкурси за сатира, поезия, проза и медии. Работи като преподавател по английски език, английска и американска литература в ЕГ „Пловдив“. Автор и водещ на предаването с културно-сатиричен профил „Алтер его“ по Радио Пловдив, където дели ефир с второто си сатирично „Аз“ Краю Петровски.

пред казана от пиесата „Макбет“ на Уилям Шекспир. Междувременно държите бульонообразната течност на силен огън пет минути и половина по хронометър. Ако ви е писано супата да не изкипи, сваляте я от котлона и я застроявате с жълтъка от яйцето... Да, знам, че трябваше да разделите жълтъка от белтъка овреме, но 'so it goes', така е то, както казва Кърт Вонегът в подобни трагични ситуации. Ето ви чудесен повод да поразсъждавате върху ролята на детерминизма и свободната воля в романа „Кланица пет“. Не сте го чели? Добавяте още черен пипер за наказание.

Ако сте следвали насоките ми стриктно и безропотно, рецептата ще се получи от втория път. Важен детайл! По време на готвенето не позволявайте на тъщата да наднича в тенджерата, ако не искате супата да се кисне!

Накрая сервирайте и ядете.

А сега нека да бъдем честни. Шегата настрана, супата срещу новогодишен махмурлук едва ли ще ви е по вкуса, въпреки че тя наистина се приготвя, както беше описано (по същество). Затова забравете за нея и отскочете до кварталното ресторантче. Една бърза шкембе чорба ще оправи работата. Обезателно да честитите Новата година на съседите по маса! С бира в ръка. За да спазите все пак духа на оригиналната рецепта. Наздрависимо!

Това беше сериозната част. Да преминем към социално правдивата с два аламинута от нашия национално-политически рецептурник:

Новогодишни депутатски кюфтета

Особеното при тази рецепта е, че депутатското кюфте не е константна величина. Съотношението на продуктите в каймата зависи от конфигурацията на партиите в парламента. Броят на депутатите с ляво мислене например определя процента на свинското месо – със сигурност не защото вършат най-много свинщини. А процентът на телешкото е в пряка корелация с броя на депутатите от малцинствата, защото, като стане дума за корупция, гледат като теле в железница. Що се отнася до народните представители от крайната десница, те дават процента на меродията в депутатските кюфтета. Вече трийсет години е така – десните са на всяко кюфте меродия, което не е лошо, ако изключим мерака им да се превърнат в основно ястие. Националистите пък дават количеството на черния пипер, който по традиция се внася от Русия. Сигурно се

III НАГРАДА

Стихотворения от Илия Точев

ЗА ПОЕЗИЯ

ДЪРВОТО

Дърветата са странни хора – мълчат, когато ги секат.

Росен Кирилов

Мълчат, когато ги отсичат,
проливат капчица смола,
когато някой ръбесто сърце
и разкривени букви в него вреже.
На заблуден човек приличат,
протегнал в сивата мъгла
изсъхналите си ръце
във търсене на шепа нежност.

Дървото нещо го изпива,
отвътре червей го гризе.
Не му се иска може би
да бъде нечий стол и маса.
И пред такава перспектива
неволен трепет го обзе.
Засвири вятърът с тръби.
И то се хвърли долу с кръсък.

До вчера шепата зелена
за две гугутки беше дом.
А днес сред смачкани листа
и изпочупени клонаци
не си личи по никой белег
къде бе тяхното гнездо,
на кой ли клон за през нощта
една до друга двете кацах.

Дори не махна със листо,
не щя да обясни защо
бе този кръсък ненадеен.
Навярно просто пожела
и ние капчица смола
за него да пролеем.

Илия Точев – докторант към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“, беше отличен с трета награда в литературния конкурс на вестник „Пловдивски университет“.

ПРЕДЧУВСТВИЕ ЗА ПРОЛЕТ

Представи ли си зимното море? –
като дете в съня си кротко диша.
Ако подухне вятър – ще се спре
да прочете от лятото афиша.

Ще бъде чудна февруарска нощ –
със топъл дъх, с предчувствие за пролет.
И без да дава даже пукнат грош,
луната ще се къпе днес на воля.

Ще попримигва фарът със око
и ще се прави, че я гледа скришом,
а тя разчита морзовия код,
със който тайно стихове ѝ пише.

Светът не ще изглежда никак лош,
но нещо ще ми липсва тук – какво ли? –
във тази чудна февруарска нощ
със топъл дъх, с предчувствие за пролет.

➔ От стр. 22

питате какво означават процентите на управляващото мнозинство? Хляб. Хляб означават. Защото във властта има много хляб.

Омесват каймата с едно яйце от щастлива кокошка и оформят леко сплескани топки. Пържите в подлучена мазнина до златисто. След това кюфтетата се консумират от депутатите, които ще ви разкажат какви са били вкусовите качества на всяко от тях. Наздрависимо!

След като минахме транзит през баналните депутатски кюфета, да видим как се приготвя един по-завързан специалитет:

Новогодишен политически гювеч

Поставяте апелативен съд на лек парламентарен огън, като прилежно изчегъртвате остатъците от предишния гювеч. Слагате вътре чаша бистра вода ненапита. Изчегъртаното веднага ще изплува във вид на пяна, която няма как да отстраните, без да се лишите от натрупаните мазнинки. Правите компромис и посолявате.

Като начало накълцвате няколко червени домата, но заедно с люспите и семките, защото всичко трябва да мине под ножа в името на социалната справедливост! Паралелно с това пасирате малко сини сливи, но без да прекалявате с количеството, защото синята слива не прощава! Компенсирате с пет-шест сини домата, колкото и оксиморонно да звучи това – напоследък така се омешаха леви и десни, че вече са деви и лесни. Филетирате патладжаните внимателно и редите всичко обработено до момента в апелативния съд.

Въпреки че не знаем нищо за подземния живот на картофите, те са основната съставка в парламентарния гювеч. #КОЙ ги е садил? #КОЙ ги е поливал? #КОЙ ги е извадил на светло? #КОЙ ги е метнал в казана? Не питайте. Такива въпроси вредят на апетита. Щом ги има в рецептата, действаме: режем на шайби, посоляваме и полагаме в политическия център на гювечта, така да се каже.

След това подхождаме към най-горния слой. Ако сте монархист, добавяте остатъци от царската си туршия, а ако сте републиканец, вдигате дясната си ръка в юмрук (като не забравяте да държите черпака) и слагате каквото намерите в хладилника. Грах, моркови, зелен фасул, бамя и почти всеки друг разхлабващ зеленчук има място в купа, защото двуполусният модел отдавна е история.

Важно! В името на либералните права и свободи задължително

Три празнични рецепти...

нарязвате няколко глави лук на тънки полумесеци и ги поръсвате върху останалите зеленчуци.

Така обикновеният гювеч се превръща в тюрлюгювеч. Полумесеците от своя страна умело се балансират с родни български чушки, стига те да са минали четирипроцентовата бариера. Ако не са, добавяте десетина скилидки балкански чесън, нищо че е внос от Китай. Защото има такъв народ! И трябва да подушваме, че сме от една порода.

Подправяте всичко с червен и черен пипер (може и обратно). Вдигате нивото с един пакет масло (ако сте си надвили на масрафа, може и с две-три капчици олио). А за да внесете революционна промяна в иначе традиционната рецепта, може да почерпите гозбата с една лъжица кленов сироп от Канада. Защото промяната трябва да продължава, нали? Лично аз бих си спестил този вносен продукт, още повече ако е с нередовни митнически документи. Вместо него бих шибнал още една шепа сол, да има.

Апропо, не забравяйте да метнете в казана и няколко независими чукундуря. За разкош. Към тях прибавяте и едно паве. Когато то омекне, гозбата трябва да ври още половин час, за да омекнат и чукундурите. Това, разбира се, беше опит за майтап, който не се получи, извинете. После обилно посолявате на вкус. Гювечът се пече на вече споменатия парламентарен огън, след което се сервира на народната маса с новогодни пожелания и щипка английска сол. За да се прокара по-лесно.

Убеден съм, че вече се питате: „Ало, Краевски, а къде е месото?“. Вижте, драги, месото отдавна е изядено по разни обществени поръчки. Борбата вече е за кокала. В нашия парламентарния гювеч няма нито месо, нито кокал. Всичко е постно. Между другото, усещате ли, че гювечът у нас не е гювеч? Така както совите не са това, което са. Или розата на Гъртруд Стайн е роза, ама не съвсем (май го ударих на поток на съзнанието, простете)... Истинският гювеч е някъде другаде. Той ври в казана на паралелната държава. А това, което ни се предлага, е манджа, която вече сме я сърбали, сърбаем я и ще я сърбаем, докато сами си я дробим.

Накрая какво ни остава? Да пием по една студена вода. От заведението. Защото онова, което е забъркано в казана, ни излиза доста солено. Точно по тази причина студената вода е най-добрата напитка за парламентарния гювеч.

Та така, драги лакомници. Да знаете, че напук на усмивката рецептите са реално осъществими. Честита ви Нова година от мен и от моето сатирично алтер егo! Слушайте ни по Радио Пловдив всяка събота след новините в 15 ч., както и на повторенията в неделя и понеделник. Не боли. И наздрависимо предимно и независимо!

За Троицата на Андрей Рубльов

Иван ЗДРАВКОВ

Не мислете, че трите ангела на Рубльов не започват вечерята, защото чакат някого от нас, че не отпиват от чашата, защото чакат някого от нас, че лицата им са замислени, защото чакат някого от нас. Ония три ангела, слезли от скалния манастир, ония три вечни мъчания. Над безсмъртното вали златен прах.

Безсмъртното е удивително просто.

Три смъртни ангела, забравени тук, на земята, три ранени мъчания пред чашата, от която не е отпил никой. Обути са в леки сандали, в ръцете държат копия, дрехите им са простоткани. Защо не идва мъжът, когото

чакат за вечеря? Неясно. Синьото не побеждава зеленото, зеленото не побеждава кафявото, кафявото не побеждава бялото, бялото не побеждава златното. Защо се бави мъжът, когото чакат за вечеря?

Пада здрач над Троицата на Рубльов.

Безсмъртното е удивително просто – три ангела пред една маса, една маса и върху масата чаша, една чаша и в чашата жива вода, от която не е отпил никой.

Изчакайте миг... изчакайте век... изчакайте хилядолетие... когато часовникът спре на 8 часа вечерта – час, в който ангелите на Рубльов вечерят.

Личности и места, свързани с историята на Пловдив

Главната улица

Главната улица (улица „Княз Александър I“)* е най-ценният и колоритен архитектурно-градоустройствен ансамбъл от края на XIX и началото на XX век; създаден е почти изцяло през периода 1890 – 1930 година и особено в отрязъка 1920 – 1925 година. Интензивното застрояване започва след влизането в сила на градоустройствения план на Пловдив, изработен през 1888 – 1891 година от инженер-архитект Йосиф Шнитер и одобрен с княжески указ през 1896 година. Уличната регулация се отличава с няколко смени на посоката (макар и под малък ъгъл) на трасето – това създава особен „кулисен“ ефект и осигурява по-добро възприемане на сградните силиуети. Разширението и оформянето на улицата налага в началото много от съществуващите тогава сгради „да се отрежат, да се надстроят, да се префасадират“, за да се стигне след новото строителство до създаването на днешния уникален ансамбъл на следосвобожденската архитектура. В изграждането на Главната улица се открояват творческите постижения на плеяда талантливи архитекти – чеха Йосиф Шнитер, италианеца професор Мариано Пернигони, швейцареца Емануел Лупос, гърка Димитриос Андроникос; пловдивските проектанți от четири поколения: Камен Петков, Михаил Ненков, Вълко Вълкович, Тома Тарпанов, Димитър Попов, Стойко Стойков, Борис Градинаров, Манол Манолов, Христо Пеев, Боян Чинков, Желязко Стойков, Георги Петков; софийските архитекти Александър Ставров, Генко Попов, Александър Дубовик, Александър Върбенков, Константин Панайотов. Тяхното участие осигурява богато разнообразие на фасадите на отделните сгради, в чието оформяне преобладават изразните средства на господствалия по онова време в Европа стил сецесион и по-малко – необарок и неокласика. Отклоненията от този архитектурен облик на Главната улица след 1930 година са сравнително малко – къщата на Никола Кожухаров (единствен образец на модерната архитектура от 40-те години) и кино „Балкан“ (1941), наред със съвременното оформеното след 1960 година площадно пространство с красив фонтан, зелени площи и места за почивка пред Пловдивската община, както и монументалният стълбищен излаз към Сахат тепе. (Вероятно трябва да бъде отчетена и грешката с разрушаването на Гражданския клуб при строителството на хотел „България“.) През 1977 година пловдивската Главна улица е превърната изцяло в

Поглед към Главната

търговско-пешеходна зона с каменна настилка без тротоари; за съжаление, останалите добри идеи за „архитектурно-пространствено решение и художествен синтез“ в проекта на архитект Люба Велчева остават нереализирани.

Мариано Пернигони

Италианският архитект проф. Мариано Пернигони е роден през 1857 година във Флоренция. В началото на XX век живее и работи в България. По негов проект в Пловдив са построени сградите на Френския мъжки колеж „Св. Августин“, в които сега се помещават Духовната семинария и Ректоратът на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Той е проектант и на една особено колоритна сграда на Главната улица – хотел-ресторант „Молле“, построен през 1910 – 1911 година. Проектира и частни къщи – дома на Акрабов на днешния булевард „Васил Априлов“ и др. Но най-внушителното архитектурно дело на професор Мариано Пернигони е проектирането и строителството под негово ръководство на запазената и до днес сграда в стил необарок на пловдивската Централна гара, чиито основи са положени през 1905 година; нейното откриване става на 30 ноември 1908 година – само два месеца след като Източните железници преминават в „български ръце“ и е обявена независимостта на България.

* Избрахме този текст от „Пловдивска енциклопедия“, за да ви „разходим“ по Главната улица на Пловдив, представена от Георги Райчевски, който е първият редактор на в-к „Пловдивски университет“.